

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

EXTRA DIK
ZOMER-
NUMMER

Levensecht
vertellen

Woord en beeld

Geraakt door
de Matteüs

Kerk en media

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie Prof. dr. Ad de Bruijne
(hoofdredacteur), drs. Heleen Sytsma - van Loo
(eindredacteur), drs. Bas Luiten, drs. Janneke Burger -
Niemeijer, dr. Hans Schaeffer

Brede redactie Kernredactie plus prof. dr. Erik
de Boer, prof. dr. Sander Griffioen, prof. dr. Gert
Kwakkel, Jan Westert

Beeldredactie Frouckje van der Wal

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl;
alles wat met (abonnementen)administratie te
maken heeft naar info@dereformatie.nl.

Opmaak douglas design

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 99

Advertenties

tel. 0529 - 43 88 99 /// info@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 49,95 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-

- abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december
- opzegging van het abonnement dient 1 maand
voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar
schriftelijk of per e-mail te geschieden
(voor 1 december)

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

CULTURSHOCK

TEKST: AD DE BRUIJNE, HOOFDREDACTEUR ///

Als ik het voor het zeggen had en kon betalen, zou ik de hele GKv naar Kiev sturen. Onlangs was ik in deze hoofdstad van de Oekraïne. Ik mocht twee weken gastlessen verzorgen aan een gereformeerd seminarie. De studenten daar komen uit kleine gereformeerde en presbyteriaanse kerken, ook uit andere voormalige Sovjetrepublieken. Vaak ligt hun oorsprong in baptistische, evangelische of charismatische kringen. Soms horen ze daar nog bij. De melodieën van hun kerkliederen verraden hen... Ik raakte onder de indruk van hun inzet en toewijding. De meesten werken al in een gemeente, soms door henzelf gesticht. Ze hebben een gezin, verspreiden het evangelie en ontfermen zich over arme en geblutste mensen in hun land. Vanaf hun eenzame standplaatsen reizen ze elk jaar meer dan eens honderden kilometers naar Kiev. Ook als ze van huis uit evangelisch zijn, verlangen ze naar vorming in de gereformeerde leer en traditie.

Voor mij, vers ingevlogen vanuit de hedendaagse vrijgemaakte wegwerpcultuur, vormde het een bijzondere ervaring. Je bent gewend aan gereformeerden die elkaar van het werk houden in een wedstrijd wie het snelst zo evangelisch mogelijk kan worden. Daardoor beleef je haast een cultuurschok als je evangelischen grote offers ziet brengen om gereformeerd te worden. Zwaar verteerbare thema's die thuis worden uitgekotst, stillen hier een werkelijke honger: de eenheid en duidelijkheid van de Bijbel, het verbond (jazekeer!), Gods verkiezing, afwijzing van de vrije wil, nadruk op het Woord in de kerkdienst, evenwicht tussen rechtvaardiging en heiliging, de Geest niet losmaken van het Woord. Bemoedigend maar ook wat beschamend is het om te merken hoe men vooral de Nederlandse gereformeerde traditie waardeert. In de Nederlandse context is het contact tussen gereformeerden en evangelischen onontkoombaar. Dat kan vruchtbaar zijn voor beide partijen. Maar alleen als ook gereformeerden daarbij zichzelf durven zijn. Soms helpen vreemde ogen je om alsnog te waarderen wat God ooit gaf. Ik gun alle GKv-ers een retourtje Kiev.

IN DIT NUMMER

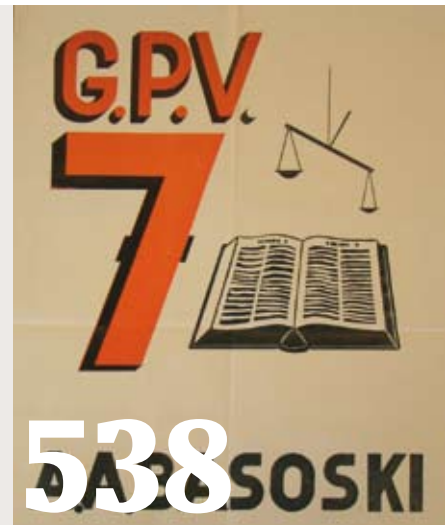
KERK.NU

De nieuwe media hebben grote invloed op de samenleving. De kerken mogen er onbekommerd gebruik van maken. Punten van aandacht zijn de gevolgen van de nieuwe media voor de Woordverkondiging en voor de gemeenschapsvorming in de kerk.

SPORTEN EN GETUIGEN

Athletes in Action is een beweging van jongeren en kerken met een passie voor sport, mensen en Jezus. In Leeuwarden werkt al jaren een projectteam, dat door middel van sport contacten heeft opgebouwd met jongeren in de omgeving van de kerk.

CHRISTEN-ZIJN EN POLITIEK

Terwijl vroeger onder vrijgemaakten de keuze voor het GPV vanzelfsprekend was, is het stemmen op een orthodox-christelijke partij dat nu niet meer. Het gaat te ver om te stellen dat een christen alleen politiek actief kan zijn via een christelijke politieke partij.

EN VERDER

528 LEVENSECHT VERTELLEN /// **531** COLUMN SPROOKJE /// **531** WWW.DEREFORMATIE.NL /// **540** WOORD EN BEELD /// **542** GERAAKT DOOR DE MATTEÛS /// **545** VRAAG EN ANTWOORD /// **546** WANDELEN MET GOD 'DE BEENEN DES MANS' /// **548** BOEKBESPREKING HERINNEREN EN VERGETEN /// **549** GEDICHT /// **550** BIJBELTAAL HET LAM /// **552** AFSLUITEN EN GEZOCHT WORDEN /// **554** KORT NIEUWS, PERSBERICHTEN /// **556** UIT DE KERKEN

Levensecht vertellen

TEKST: BAS LUITEN, REDACTEUR DE REFORMATIE /// FOTO: EVANGELISCHE OMROEP

In de media is veel ruimte voor praatprogramma's. Kijkers en luisteraars lijken onverzadigbaar. Avond aan avond schuiven mensen aan tafel bij *Pauw en Witteman* of *Knevel en Van den Brink*; of ze zijn te gast bij *Oprah* en soortgelijke shows. Die scoren hoge kijkcijfers. Kennelijk is het voor veel mensen belangrijk om te horen wat anderen ergens van vinden.

Sociologen weten dat wel te verklaren. Mensen zijn op zoek naar echtheid en vrijheid. Ten diepste zijn ze op zoek naar zichzelf, in hun gefragmenteerd bestaan. Dat 'zelf' is niet zomaar toegankelijk, maar komt vertellend en luisterend naar anderen te voorschijn. Alles wat met 'human interest' te maken heeft, kan daaraan bijdragen. Hedendaagse mensen hebben de neiging het authentieke levensverhaal als ankerpunt te beschouwen. Daarin wordt zichtbaar hoe men verschillende gebeurtenissen verwerkt en wie men eigenlijk is.

Het lijkt logisch en onontkoombaar, dat kerken het hiertegen afleggen. Omdat ze in hoge mate traditioneel zijn, missen zij de aansluiting bij de mens, die vandaag op zoek is naar zichzelf. De samenleving is juist bezig met ont-traditionalisering, zo wordt door diezelfde sociologen gesteld.

Maar wat is traditie?

Traditie E. Borgman geeft de volgende definitie van het begrip traditie: "Tradities zijn in de grond van de zaak vormen waarin de collectieve herinnering van een gemeenschap bewaard wordt."¹ Hij doet geen moeite dit nader te onderbouwen, maar gaat er kennelijk van uit dat deze omschrijving algemeen

herkenning zal vinden. Drie elementen vallen hierin op:

- tradities zijn vormen die nu eenmaal bestaan. Zij hebben een eigen gezag, hun vaststaande rituelen, zonder nadere argumentatie. Traditie wordt gezien als vanzelfsprekend.
- in die vormen wordt herinnering bewaard. Traditie wordt gezien als conservering van verleden tijd.
- alleen de eigen gemeenschap heeft hier belang bij. Wie buiten het collectief staat, heeft ook niets met de traditie ervan. Traditie wordt gezien als naar binnen gericht.

Borgman doet als socioloog zijn waarnemingen. Daarin heeft hij zijn gelijk. Wat hij ziet, is moeilijk te bestrijden. Het probleem is wel dat hij ook op die manier schrijft over religieuze bewegingen. In zijn

waarneming ontbreekt dat vanuit religieus oogpunt traditie heel anders kan worden gezien.

Traditie in Bijbelse zin is een *activiteit*. Het is vertellen door ouders aan kinderen, door de ene generatie aan de andere, door christenen aan niet-christenen. Het Latijnse woord *tradere*

betekent letterlijk: overdragen, overhandigen, toereiken, overgeven. Paulus schrijft aan de gemeente te Korinte: 'Want wat ik heb ontvangen en aan u heb doorgegeven, gaat terug op de Heer zelf' (1 Korintiërs 11:23, vergelijk ook 1 Korintiërs 15:3-7). Paulus geeft Timoteüs de opdracht om de boodschap, die hij van hem heeft gehoord, door te geven aan betrouwbare mensen die haar ook weer kunnen doorgeven (2 Timoteüs 2:2) – een zorgvuldig proces met een reikwijdte zo groot als de wereld.

'Het doorgeven van de boodschap – een zorgvuldig proces met een reikwijdte zo groot als de wereld'

Traditionele mensen zijn dus *echte vertellers!* Zij geven door van mond tot mond wie God is. Al komt daar nog zo veel geschiedenis aan te pas, de traditie zelf is een actuele activiteit. Vanzelfsprekend bestaat traditie niet. Als mensen niet spreken is, er ook geen traditie.

Traditionele mensen zijn per definitie niet conservatief. Het zijn *gevers*, geen *oppotters*. En zij hebben juist oog voor de mensen om zich heen, om aan hen door te geven wie Jezus Christus is.

Wanneer we dit vergelijken met Borgmans definitie van traditie, zien

we de volgende verschillen:

- ad a: traditie is geen vorm, maar een activiteit en is juist niet vanzelfsprekend;
- ad b: traditie gebeurt actueel en is juist niet conservatief;
- ad c: traditie zoekt de ander en is juist niet naar binnen gericht.

Spiegel Dit neemt niet weg, dat de waarneming van Borgman van grote betekenis is. Hij houdt ons een spiegel voor! Hij ziet dat tv-programma's die inzoomen op wat mensen meemaken het bijzonder goed doen, terwijl de kerken leeglopen. Zijn verhaal grenst aan tragiek. Het verlangen naar het echte levensverhaal, waar de media bol van staan, zou naadloos kunnen aansluiten bij de traditie in Bijbelse zin. Maar het wordt niet herkend en de aansluiting wordt

gemist. Men ziet kennelijk niet dat het in de kerk gaat om *levensechte woorden en ervaringen*. Dus moet de kerk zich afvragen wat zij laat zien en waar ze mee bezig is. Doet zij wel recht aan de traditie in de ware zin van het woord? Van de meest starre kerken wordt gezegd dat ze een rijke traditie hebben. Maar wat wordt er dan bedoeld? Mensen kunnen wijzen op het kerkboek, de schat aan belijdenissen en belijden-de formulieren, door de eeuwen heen op papier gezet en doorgegeven. Ja, inderdaad, dat is een complete schatkamer. Maar of het nog steeds traditie is? Dat hangt er maar net van af, of de kerkleden vandaag bezig zijn de inhoud

te vertalen en te vertellen. Als de schat alleen maar wordt bewaard voor eigen gebruik en voor het eigen gelijk, is de kerk helemaal niet traditioneel, integendeel. Dan is zij 'conservatief'. Dan stopt ze weg waar anderen schreeuwend behoefte aan hebben. Net als in een *conservenblik* – hetzelfde woord. Inblikken bewaart tegen bederf, maar intussen krijgen mensen die honger hebben niet te eten.

Schrijnend voorbeeld hiervan is, hoe in zogenaamde zware kerken met uitverkiezing wordt omgegaan. Gods verkiezing heeft alles met traditie te maken: Hij kiest mensen die over Hem mogen vertellen (1 Petrus 2:9). Daartoe legt Hij

'Het verlangen naar het echte levensverhaal zou naadloos kunnen aansluiten bij de traditie in Bijbelse zin'

het evangelie in hun hart; zoals Hij bijvoorbeeld Jozef uitkoos om als onderkoning in Egypte brood uit te delen en een groot volk in leven te houden (Genesis 50:20). Maar er zijn nogal wat christenen die Gods uitverkiezing naar binnen keren, als louter een angstig geheim voor zichzelf. Ze gedragen zich als een Jozef, die de graanschuren niet opent.

Uitdaging De kerk heeft per definitie *iets te vertellen*. Gedreven door de liefde van Christus zoekt zij met ieder woord het hart van de mensen, zelfs van alle mensen.

Het is van wezenlijk belang dat dit tot uiting komt, bijvoorbeeld in de eredienst. Daar moet de hoorder ervaren dat het uiteindelijk gaat om zijn antwoord en om zijn leven. Wanneer dat gebeurt, ontstaat precies datgene waar de gefragmenteerde mens naar op zoek is. Er wordt gesproken tot zijn hart, persoonlijk. Het gaat om zijn 'zelf'. Luisterend naar God en reagerend op zijn vragen ontdekt de mens wie hij is. Wie zijn Schepper leert kennen, leert tegelijk zichzelf kennen en de zin van zijn bestaan. Dat is waar ieder mens naar zoekt!

Mensen willen beleving, als bewijs van echtheid. Dus zorgen ze voor beleving. Emotie is maakbaar, zo blijkt. Maar geen beleving is groter en dieper dan wanneer God spreekt tot het hart en het diepste in de mens aanraakt. In de overgave aan Hem ligt de heilheid van het leven. Wat mensen zoeken, wat ieder mens nodig heeft, is precies wat God in de levende traditie geeft. Kerken kunnen hier heel veel mee, als ze opnieuw leren het eeuwig evangelie levensecht en relevant te vertellen. Roel Kuiper schreef, dat instituties bereid moeten zijn om naar kritiek te luisteren en zichzelf als het ware opnieuw

uit te vinden². Kerken zullen bereid moeten zijn voor hun traditie nieuwe woorden te vinden, om in de actuele situatie levensecht te formuleren. Kerken moeten opnieuw leren in de samenleving te staan en woorden te geven aan de werkelijkheid van God, waarin ieder mens leeft. Verkondiging zonder voorspelbaar sjabloon, dat is de uitdaging. Het gaat namelijk niet om de vorm van het ritueel, maar om de vorming van de mens naar het beeld van God. Wat er in de media gebeurt, is niet om ons machteloos te maken, maar het daagt ons uit om er op onze eigen manier iets mee te doen! Wij hebben exact in huis waar iedereen naar zoekt!

'Human interest' Dit raakt niet alleen de taak van de voorganger, maar ook het spreken van de gemeente en haar leden, in al de segmenten van hun leven.

*"Kom en hoor wat ik wil vertellen,
ieder die ontzag heeft voor God,
hoor wat Hij voor mij heeft gedaan."
(Psalm 66:16)*

Ziedaar het levensverhaal waarin vandaag de echtheid van het leven wordt gezocht. Vertel aan je burens, je vrienden,

wat God in jouw leven heeft gedaan. Dit sluit precies aan bij de manier van communiceren die vandaag ingang vindt. Dit is 'human interest' ten voeten uit. Helaas is zo'n persoonlijk getuigenis ook omstreken. Te gemakkelijk wordt gezegd, dat niet de mens centraal moet staan. Nee, dat moet ook niet. Maar het punt is:

God maakt Zich niet alleen bekend in zijn Woord, maar ook in zijn regering. Hij komt te voorschijn in levensechte mensen. Hij laat Zich zien in levens die veranderen.

*'Wie uit God geboren is,
wie Hij riep uit duisternis,
doet zoals de Heer gebiedt;
hoor, het Woord is hem een lied.
Wees met ons, Heer.'
(Gezang 121:7, Geref. Kerkboek)*

1 Borgman, E. et al. (2003), 'Nieuwe religieuze bewegingen', In: E. Borgman et al., *Hunkering naar heilheid. Over religiositeit in Nederland*. Budel (Damon), p. 30.

2 Kuiper, R. (2007), 'Van sturing naar erkenning. Beleving als toetssteen van instituties'. In: J. van der Stoep, R. Kuiper & T. Ramaker, *Alles wat je hart begeert? Christelijke oriëntatie in een op beleving gericht cultuur*. Amsterdam, (Buijten & Schipperheijn), p. 211.

✦ SAMENVATTING

De grote populariteit van radio- en tv-programma's met levensverhalen verraadt een zoektocht naar echtheid en naar ijkpunten bij de vele kijkers en luisteraars. Hier ligt een kans voor de kerken. Zij hebben een schat aan traditie: het actueel doorvertellen van Gods weg in de tijd en in de wereld. In de kerk worden levensverhalen verteld; de Bijbel staat er vol van. God verandert mensen. Laat het daarover gaan in en buiten de kerk.

HENK SCHAAFSMA, VOORZITTER VAN CHRISTENNETWERK GMV ///

Sprookje

Er was eens een man die directeur was van een laaglandje bij de zee. Op een dag kwam er onenigheid in zijn managementteam. Enkele leden gaven er de brui aan met als gevolg dat alle leden hun baan opzegden. De directeur raakte in verwarring en wist niet wat hij moest doen. Toen kreeg hij een geweldig idee. Hij schreef een wedstrijd uit voor nieuwe leden van zijn team. Iedereen die wilde kon zich opgeven om mee te doen. Die moest dan wel voldoende supporters hebben. Alle inwoners van het laaglandje die zich niet hadden opgegeven voor de wedstrijd, kwamen in de jury. Er werd een dag in juni afgesproken waarop de inwoners hun stem konden uitbrengen. Tot die dag trokken alle kandidaten door het land om zichzelf aan te prijzen. Dat moest wel beschaafd gebeuren. De directeur zelf was een man die zich hield aan waarden en normen. Juist hij

verzette zich tegen grove taal en discriminatie van de ene bevolkingsgroep boven de andere. Zo had hij er vaak op gehamerd dat vrouwen en mannen een volstrekt gelijke behandeling kregen. De directeur zelf deed ook mee met de wedstrijd.

Op een avond was er een gezamenlijke theatervoorstelling waarin alle sollicitanten zich voorstelden. Op een groot podium werden ze ondervraagd door een mevrouw die daarvoor was ingehuurd. Ze gaven keurig netjes antwoord op de vragen. Toen de directeur aan de beurt was, vroeg de mevrouw aan de directeur: 'Hoe ziet uw ideale managementteam er uit?' Hij werd er verlegen van en zocht een uitweg: 'U kijkt zo lief,' stamelde hij. Hij bloosde tot over zijn oren en liep met rode konen terug naar zijn plaats. Maar zij vroeg of hij terug wilde komen en zei: 'Hoe kunt u, die het zo nauw neemt met normen en

waarden, mij als een ding behandelen?' De directeur bloosde niet meer, maar sprak: 'Als u

van mening bent dat ik u gekwetst heb, wil ik mijn excuses wel aanbieden als ik u daar een plezier mee doe. Maar dan moet u mij dat wel vragen.' Ze keek hem vriendelijk aan en zei: 'Dat lijkt me de omgekeerde wereld. Nee, ik houd me maar aan de spreuk: Als u niet wilt dat de mensen u als een ding zien, doe dat dan ook bij een ander niet. Dat geldt voor alle mensen, ook voor directuren die het nu zijn en het weer willen worden!'

Wat kunnen sprookjes toch mooi zijn!

WWW.DEREFORMATIE.NL

Bezoek ook eens onze website.

Daar vindt u:

- Een reactie van ds. T. Brien en op de recensie van *Van ambt naar dienst* door S. Greving in De Reformatie d.d. 13-2-2010. (Ga naar: *reageer/ingezonden*)
- De gelegenheid om te discussiëren over de stelling (naar aanleiding van het artikel *Levensecht vertellen*, pag. 528-530):

Christenen kunnen de hedendaagse medemens het best bereiken met persoonlijke levensverhalen over hoe God hun leven verandert.

- Stellingen bij nummers van De Reformatie van de afgelopen maanden (Ga naar: *reageer*.) U kunt nog steeds reageren, en reacties van andere abonnees lezen.

U kunt via de website ook reageren op de inhoud van artikelen, en vragen stellen aan de redactie over de thema's van de komende nummers.

Kerk.nu

Eigentijds tegendraads

TEKST: JAN VAN DER STOEP ///

Nieuwe media, zoals internet, e-mail en Twitter veranderen in rap tempo onze samenleving. Mensen zijn altijd bereikbaar, waar ze zich ook bevinden. Ze bouwen hun eigen netwerken op en halen hun informatie overal vandaan. Dat heeft nogal wat consequenties voor hoe mensen in het leven staan, en daarmee ook voor kerken.

Een van de meest opvallende veranderingen is dat het onderscheid tussen zender en ontvanger diffuser wordt. Je moet heel nadrukkelijk bij de leefwereld van mensen aansluiten, wil je in de overvloed aan informatie nog gehoord worden. Tegelijkertijd nemen de mogelijkheden van het publiek toe om ook zelf te reageren.

Voor kerkenraden en predikanten zijn de ongebreidelde communicatiemiddelen mogelijk bedreigend. Gemeenteleden schrijven gemakkelijk even een e-mailtje waarin ze hun irritatie over een preek of een standpunt van de kerkenraad uiten. Je moet oneindig veel met mensen communiceren wil een besluit goed landen. Bovendien moet in onze door de media beheerste samenleving alles vlot en leuk gebracht worden en lijkt de spanningsboog van mensen af te nemen. Maar er is ook een andere kant. Sinds ik zelf actief ben op Twitter, merk ik hoe door gebruik van nieuwe media persoonlijke contacten, kerkelijke contacten en werkrelaties dwars door

elkaar heen gaan lopen. Je kunt het niet maken om alleen maar over zakelijke dingen te twitteren, maar je moet ook iets vertellen over je persoonlijke leefwereld. Zo kun je een levendig getuigenis afgeven. Bovendien helpen sociale netwerken zoals Twitter, Facebook, LinkedIn en Hyves om bestaande contacten te verstevigen en nieuwe relaties aan te gaan. Nieuwe media leiden niet alleen maar tot verdere individualisering; ze maken ook nieuwe vormen van communicatie en gemeenschapsvorming mogelijk.

Zichtbaarheid Het kan geen kwaad wanneer kerken onbekommerd gebruik maken van de mogelijkheden van nieuwe media. Zo'n houding zit gelukkig ook wel een beetje in onze gereformeerde genen. We willen graag midden in de wereld staan om iets van het Koninkrijk van God zichtbaar te maken in ons leven. Om getuige te kunnen zijn, moeten we de wereld waarin we leven door en door kennen, en tegelijkertijd zoeken naar een manier om onszelf te

blijven en Christus na te volgen. Tot voor kort was het voor de zichtbaarheid van kerkelijke gemeenten belangrijk om een eigen kerkgebouw te hebben op een opvallende plek in de wijk of het dorp, het liefst ook nog gekoppeld aan een plek waar andere wijkactiviteiten plaats vinden. Die functie van het kerkgebouw blijft belangrijk, maar inmiddels neemt voor het zichtbaar zijn in de omgeving het belang van een eigen website toe. Via Google hebben mensen die om wat voor reden dan ook belangstelling hebben voor een kerk je zo gevonden.

Een goede website is dus een belangrijk visitekaartje voor de kerkelijke gemeente. De website moet dan wel meer zijn dan een veredeld kerkblad. Je moet bezoekers van de website in hun eigen taal aanspreken en met foto's, filmpjes en getuigenissen laten zien dat je een levende gemeenschap bent. Ook moet je mensen gelegenheid geven om preken te downloaden en te reageren op wat ze aangeboden krijgen. Met een goede website geef je mensen een kijkje in de keuken van het gemeente zijn.

Inhoud Naast een goede website bieden nieuwe media ook nog veel andere

De website van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) biedt naast een schat aan praktische en toegankelijke informatie over kerken en organisaties ook uitleg over gereformeerd en over vrijgemaakt zijn, en over de belijdenissen. Zie www.gkv.nl.

mogelijkheden om je als kerkelijke gemeente te presenteren. Onderschat niet hoeveel mensen je via bijvoorbeeld blogs, YouTube, Twitter of Hyves kunt bereiken. Ik heb al heel wat tweets over inspirerende preken zien langskomen. Via sociale netwerken (Hyves, Facebook, LinkedIn) kun je heel snel informatie uitwisselen. We moeten ons er tegelijk wel van bewust zijn dat al deze media-mogelijkheden van weinig betekenis zijn wanneer je zelf nauwelijks iets te bieden hebt. Je kunt wel heel wat investeren in je presentatie naar buiten toe via de nieuwe media, maar dat blijft altijd van secundaire betekenis. Willen we als christenen aantrekkelijke missionaire gemeenschappen vormen, dan zullen we vooral moeten investe-

ren in de inhoud van de prediking en de kwaliteit van het gemeenteleven. In onze tijd, waarin mensen direct via Twitter, Facebook en Hyves met elkaar communiceren, zul je het als kerkelijke gemeenschap van mond tot mond reclame moeten hebben. Goede wijn behoeft geen krans; misschien is dat net iets te sterk uitgedrukt, want de wijn moet eerst aan de man gebracht worden voordat hij wordt gedronken. Maar er zit een kern van waarheid in. De aantrekkingskracht ligt uiteindelijk niet in de presentatie, maar in de inhoud en kwaliteit van het product zelf. Je zou deze benadering eigentijds tegendraads kunnen noemen: aansluitend bij de mogelijkheden van nieuwe media

een eigen weg gaan. En dat betekent dat je niet alleen moet inzetten op een goede presentatie, maar ook op de kwaliteit van de woordverkondiging en het samen gemeente zijn. Eerst wil ik wat dieper ingaan op het eerste aspect: de verkondiging van de Bijbelse boodschap. Vervolgens op het tweede: het samen gemeente van Christus zijn.

Verkondiging Van huis uit heb ik geleerd dat de liturgie uitgaat van het model van de dialoog: God spreekt en de gemeente antwoordt hierop. Toch draait een kerkdienst in de beleving van veel mensen om de Woordverkondiging, en dat is vaak een kwestie van eenrichtingsverkeer. De predikant legt de Schrift uit, en de gemeente luistert.

Soms wordt gebruik gemaakt van een beamer, en als de predikant lef heeft, probeert hij ook wat interactie met de gemeente op gang te brengen door de gemeente een vraag te stellen en ook echt op antwoord te wachten.

In de prediking worden zender en ontvanger dus doorgaans nadrukkelijk van elkaar onderscheiden. Dat wordt ook fysiek zichtbaar: de predikant staat op een verhoging met het gezicht naar de gemeente toe; de gemeente luistert naar wat de predikant te zeggen heeft. Spannende vraag is natuurlijk wat dat betekent in een tijd waarin interactie tussen zender en ontvanger steeds belangrijker wordt. Moet de predikant dan van z'n voetstuk af?

Moet de preek ingekort en flitsender gemaakt worden om de aandacht van de gemeente vast te houden? Moet je zorgen voor meer interactie tijdens de woordverkondiging?

Deze suggesties zijn allemaal te kort door de bocht. Ook in een samenleving waarin nieuwe media een belangrijke rol spelen, blijft behoefte bestaan aan vormen van eenrichtingsverkeer in de communicatie: mensen zullen bijvoorbeeld boeken blijven lezen, verhalen blijven aanhoren en televisie blijven kijken. Voor al deze vormen van massacommunicatie blijft ruimte, ook voor de zondagse prediking. Of de bood-

schap van de prediking landt, hangt niet zozeer af van hoe lang een preek heeft geduurd, of welke plaatjes de predikant heeft laten zien, maar of de predikant echt wat te melden heeft en of hij spreekt in een taal die aansluit bij de dagelijkse leefwereld van mensen. Dat nauw aansluiten bij wat er onder zijn gehoor leeft, is voor een predikant in een samenleving waarin de ontvangerskant steeds belangrijker wordt cruciaal. Mensen zijn meer dan vroeger geneigd om elders te gaan shoppen wanneer de boodschap hun niet bevalt. Via de media weten ze ook precies wat er op andere plekken te koop is. Bovendien kunnen ze op tal van sites

boeken, Cd's, filmpjes en Dvd's vinden om hun spirituele honger te stillen.

Predikanten moeten, met andere woorden, meer dan vroeger hun gezag verwerven.

Wil je in een netwerk-samenleving mensen

bereiken, dan zul je vooral naast hen moeten gaan staan. Je moet hun taal spreken en open staan voor wat ze je te vertellen hebben. Dat betekent heel concreet dat je als predikant ontzettend goed op de hoogte moet zijn van wat er in de gemeente leeft, van noden en behoeften, en daarbij moet aansluiten. Oftewel: je moet niet alleen zender, maar ook ontvanger zijn. Daarvoor kun je naast het voeren van intensieve

gesprekken ook gebruik maken van de mogelijkheden die e-mail, Twitter en andere media bieden.

Zender/ ontvanger Nu lijkt het denken vanuit de positie van de ontvanger in plaats van vanuit de positie van de zender haaks te staan op de logica van het Evangelie. Zond Jezus zijn discipelen niet de wereld in en maakte Hij hen niet tot zenders die namens Hem in de wereld moesten getuigen, of mensen daar nu op zaten te wachten of niet? Ik denk dat het minder zwart-wit ligt. Weliswaar gaat de christelijke boodschap ervan uit dat er een Zender is en dat wij van deze Zender mogen getuigen, maar we moeten eerst ontvanger zijn voor we zender kunnen worden, we moeten eerst discipel zijn voor we apostel kunnen worden.

Zo'n luisterende houding leidt uiteindelijk tot meer verdieping in de prediking en dat is waar mensen ook op zoek naar zijn; dat is mijn stellige overtuiging. Het zit hem niet in de retorische trucjes of het vernuftige gebruik van media. Het gaat erom dat je een verhaal hebt dat echt en doorleefd is en aansluit bij de existentiële diepte van het bestaan. Juist door naast anderen te gaan staan en door hun ogen naar Christus te kijken, krijg je ook zelf weer scherp waar het onze Heer precies om begonnen is.

Gemeenschap Het gebruik van nieuwe media heeft niet alleen iets te zeggen voor de Woordverkondiging. Ook de manier waarop mensen met elkaar contacten onderhouden en gemeenschappen vormen, verandert. Dat is het tweede punt waar ik het over wil hebben: het samen gemeente van Christus zijn. Het gebruik van nieuwe media leidt, zoals ik al aangaf, niet automatisch tot een meer individualistische

'Met een goede website

geef je mensen een

kijkje in de keuken van

het gemeente zijn'

*'We moeten eerst ontvanger zijn
voor we zender kunnen worden,
we moeten eerst discipel zijn
voor we apostel kunnen worden'*

samenleving. Juist mensen die al veel contacten hebben, maken gebruik van Facebook, Hyves, LinkedIn en Twitter om relaties te onderhouden en hun netwerk uit te breiden. Het grote verschil met vroeger is dit: mensen scheppen zelf hun sociale context. Ze sluiten zich niet meer zo vanzelfsprekend aan bij bepaalde verbanden, maar creëren hun eigen netwerken. Bovendien nemen ze niet meer zomaar genoegen met gemeenschappelijke opvattingen over bijvoorbeeld doop, schepping of seksuele moraal. Mensen halen overal hun inspiratie vandaag en construeren zo hun eigen wereldbeeld.

Ook binnen kerkelijke gemeenschappen laten mensen zich steeds moeilijker in een bepaalde groepsmoraal of een gemeenschappelijke overtuiging voegen. Via websites en sociale netwerken blijven gelovigen hier in Nederland gemakkelijk op de hoogte van wat bijvoorbeeld in de kringen van Rick Warren, John Piper, Tim Keller of Tom Wright gebeurt. Ze weten precies wat er in een andere kerk om de hoek gebeurt en downloaden veelvuldig preken van bekende voorgangers. De verbondenheid aan kerkelijke denominaties neemt hierdoor af. Criterium is geworden of men zich ergens 'thuis voelt'. Deze ontwikkeling, dat mensen zelf op zoek gaan naar zingeving en hun eigen gemeenschappen vormen, staat haaks op de overtuiging dat je als gelovige deel bent van een gemeenschap die je niet zelf uitgekozen hebt. Maar aan de andere kant, als mensen verbindingen aangaan en zich inzetten, dan doen ze

dat vaak wel met volle overgave en overtuiging. Nadruk ligt op motivatie en betrokkenheid en niet, zoals voorheen, op het al dan niet lid zijn. Het gaat

*Institutionele vormen
zijn nodig om de zorg
voor elkaar en voor
de wereld gestalte te
geven, net zoals je een
kopje nodig hebt om
koffie uit te kunnen
drinken'*

mensen er in de eerste plaats om dat ze zich met elkaar verbonden weten, niet of ze in één of ander kerkelijk register zijn opgenomen.

Je spant echter het paard achter de wagen als je van de kerk een netwerk-achtige gemeenschap maakt. Het unieke van de kerkelijke gemeenschap is juist dat het een plek is waar je jezelf kunt zijn en waar je je niet groter hoeft voor te doen dan je bent, een plek waar je leert om samen van genade leven. In een wereld waarin je voortdurend moet netwerken om erbij te kunnen horen, kunnen kerken juist een schuilplaats bieden aan mensen die niet aan de standaarden voldoen en door anderen nauwelijks gezien worden.

De kerk is meer dan een netwerk van gelovigen. Het is in de eerste plaats een plek waar je onderling de liefde van Christus beoefent. Het getuigenis van

individuele gelovigen is belangrijk, of dat nu op straat of via Twitter en Hyves gebeurt. Minstens zo belangrijk is echter hoe gelovigen het evangelie samen handen in voeten geven. En daarvoor moet je ook samen een gemeenschap vormen. Dat betekent dat je ook zorg moet hebben voor mensen die geen binding meer hebben met je gemeente, ook al zijn ze officieel nog wel lid. Je hebt institutionele vormen nodig om de zorg voor elkaar en de zorg voor de wereld gestalte te geven. Net zoals je een kopje nodig hebt om koffie uit te kunnen drinken.

Wil je samen een gemeenschap vormen, en zo wervingskracht hebben in een wereld die van netwerken aan elkaar hangt, dan moet je verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, naar elkaar omzien en je voor elkaar inzetten. Je kunt niet zomaar even aanhaken, en daarna weer verdwenen zijn, bijvoorbeeld omdat er teveel inspanningen van je worden gevraagd of omdat het je even niet bevalt.

/// Dr. ir. Jan van der Stoep is lector Religie in Media en Publieke Ruimte aan de Christelijke Hogeschool Ede. Tevens is hij docent aan de Master Christian Studies of Science and Society aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

✚ SAMENVATTING

De nieuwe media hebben grote invloed op de manier waarop mensen communiceren en met elkaar omgaan. De kerken mogen onbekommerd gebruik maken van de middelen die hun tegenwoordig ter beschikking staan om zich te presenteren en hun boodschap de wereld in te sturen. De manier waarop de nieuwe media de samenleving hebben veranderd, vraagt erom dat de communicatie tussen predikant en gemeente opnieuw wordt doordacht, ook op het terrein van de Woordverkondiging. Ook vraagt het van ons als kerken dat we ons ervan bewust zijn dat we een andere vorm van gemeenschap met elkaar onderhouden dan veel mensen in de samenleving gewend zijn.

Sonrise - sporten en getuigen

TEKST: JOANNEKE HAVINGA, GEMEENTELID VAN DE GEREFORMEERDE KERK IN LEEUWARDEN ///

Iedereen kan sporten! *Athletes in Action* is een internationale christelijke organisatie die hier gebruik van maakt. Zij helpt kerken en jongeren om te vertellen over het geloof door middel van sport. Dit doet zij onder meer door de Sonrise projecten. De gereformeerde kerk (vrijgemaakt) te Leeuwarden is een van de vele kerkelijke gemeenten in Nederland die meedoet met de projecten, waarin gedurende een bepaalde periode gesport wordt met kinderen uit de buurt van de kerk.

De gemeente van Leeuwarden leerde in 2004 *Athletes in Action* kennen doordat een groep uit de gemeente meedeed aan een sportproject in Athene. In de jaren daarna zijn in Leeuwarden diverse sportweken georganiseerd. Er bestaan twee organisatievormen: SCET, waarin één kerk de organisatie verzorgt, en Sonrise, waarin wordt samengewerkt met andere gemeenten en het project op meer locaties wordt uitgevoerd. Dat laatste biedt mogelijkheden om weliswaar de eigen identiteit van de kerk te bewaken, maar op bepaalde onderdelen ook samen te werken, bijvoorbeeld bij de promotie in de wijken of stad. Als de kerkgebouwen vlakbij elkaar liggen, kunnen de teams ook praktisch veel samen doen. De verschillende teams kunnen ervaringen uitwisselen en daarvan over en weer leren.

Inmiddels zijn de sportprojecten niet meer weg te denken uit de kerkelijke gemeente van Leeuwarden. Afgelopen meivakantie is er weer een week lang gesport met jongeren uit de wijk. Deze

zomer gaat er een team naar Zuid-Afrika om te sporten en het evangelie te brengen aan de arme Afrikaanse bevolking. Ook wordt er in Leeuwarden om de andere week op zondag gesport met jongeren uit de buurt. Op deze manier ontstaat een band met de jongeren. De sporters merken dat er meer openheid ontstaat. Er is soms, zij het wat voorzichtig, belangstelling voor het evangelie.

Draagvlak Sporters krijgen voor de organisatie van de sportdagen veel ondersteuning vanuit de kerkelijke gemeente. In Leeuwarden bestaat het projectteam uit tussen de vijf en acht personen. Ieder lid heeft een eigen taakgebied, bijvoorbeeld logistiek, gebed, het regelen van gastgezinnen en maaltijden, promotie van de projectweek onder de jongeren in de wijk, of nazorg. En als er meer kerken betrokken zijn bij een projectweek, is er ook een rol weggelegd voor een coördinator die afstemt met de coördinatoren van andere kerken en terugkoppelt naar de kerkenraad. Elk

projectteamlid heeft een groep mensen onder zich die allerlei taken vervult. De gemeente van Leeuwarden merkt dat de geest van God werkt door de sportprojecten, aan de band met de jongeren, de reacties van ouders langs de lijn, de brede steun vanuit de gemeente en de interesse van kinderen, vaak met een islamitische achtergrond, voor het christelijk geloof.

Als er samengewerkt wordt met andere gemeenten, ontbreekt het soms aan draagvlak bij gemeentelieden. Het is daarom heel belangrijk om te blijven communiceren met de gemeente, en het doel niet uit het oog te verliezen, namelijk dat jongeren uit de buurt de boodschap van verlossing te horen krijgen. Het is prachtig om te laten zien dat christenen elkaar ook kunnen vinden. Het verlossingswerk van Christus staat voorop. Het blijft een punt van aandacht om hierin als projectteam een goede weg te vinden.

Communiceren met de gemeente is ook belangrijk om betrokkenheid bij het project te creëren en te behouden.

Hoe worden de Sonrise projecten ontvangen in Leeuwarden? Een aantal reacties op een rijtje:

Een moeder uit de wijk waarin een sportproject plaatsvond:

'Dit is het leukste dat er ooit is georganiseerd voor mijn zoon. Jullie stralen echt liefde uit naar mijn hem en hij vertelt thuis heel enthousiast over wat hij geleerd heeft.'

Een gemeentelid: *'Tijdens het project kwamen we er pas echt achter wat er leeft in onze wijk. We verbaasden ons enorm over hoe open mensen staan voor contact en gesprekken over het geloof!'*

Een sporter van een sportproject:

'Ik ben diep geraakt door de grote dingen die God tijdens dit project doet. Hij laat mij contact leggen met mensen van wie ik het nooit verwacht had. Als ik geen woorden meer heb, dan geeft God die aan mij. Ik kan veel voor de mensen in de wijk betekenen en mijn persoonlijke relatie met God is tijdens het project enorm gegroeid.'

Rondom de sportweek is veel hulp nodig. Daarbij is de gemeente onmisbaar. Het projectteam van Leeuwarden benadert gemeenteleden persoonlijk met de vraag of ze in praktische zin iets kunnen bijdragen tijdens de projectweken. Dat werkt goed. Het is altijd weer bijzonder om te zien hoeveel mensen achter de schermen meehelpen en hoe God voorziet in alles wat het projectteam nodig heeft om contact met de wijk mogelijk te maken.

Christen in een niet-christelijke partij

TEKST: AD DE BRUIJNE, HOOFDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Bij verkiezingen in juni leed ook de ChristenUnie zetelverlies. Dat had meerdere oorzaken, zoals onhelderheid rond het thema homoseksualiteit en strategisch stemgedrag pro Balkenende of Cohen. Een opvallend punt is ook dat veel, vooral jonge christelijke kiezers niet meer vanzelfsprekend orthodox-christelijk stemmen. Behalve naar het CDA zwermen ze zelfs uit over niet-christelijke partijen: van PVV tot en met D'66. Ik ken meelevende vrijgemaakt-gereformeerde kerkleden die op lijsten staan van de PVDA, de VVD, de PVV en D'66.

Dat was vroeger heel anders. In mijn eerste gemeente werd er nog druk op mij uitgeoefend om rond de verkiezingen in de kerkdienst rechtstreeks te bidden voor het GPV. Dat deed ik niet, maar wel bad ik zo nadrukkelijk voor 'politiek naar Uw woord en de belijdenis van de kerk' dat de keuzeruimte voor wie oprecht had meegebeden ineens erg smal geworden was Achteraf betreur ik dat. Zo gebruik je het gebed als subtiel machtsmiddel en dat strijdt met het derde gebod. Het laat wel zien hoe vanzelfsprekend betrokkenheid bij het GPV voor vrijgemaakten was. Niet-christelijke partijen bleven zeker buiten beeld.

Niet neutraal We moeten goed beseffen hoezeer dit vandaag veranderd is. Het gaat echt niet om uitzonderingen, al lijkt dat op sommige plaatsen zo. Onder de jongere generatie is het volstrekt gewoon geworden om op een niet-christelijke partij te stemmen. Ontkennen of onderdrukken helpt niet. Maar hoe moeten we het beoordelen? Laten we het gebeuren? Zijn er misschien maatregelen nodig?

Voor de Tweede Wereldoorlog sprak een gereformeerde synode uit dat het lidmaatschap van twee politieke partijen voor een kerklid onaanvaardbaar was. Het betrof de fascistische NSB en de pacifistische CDU.

Inderdaad heeft ook je politieke betrokkenheid te maken met je christen-zijn. Nergens kun je neutraal blijven. Tegelijk bleek het 'nee' tegen de NSB achteraf terecht, maar bij de CDU ligt dat anders. Waarin verschilde de CDU principieel van andere liberale en socialistische partijen die destijds wel mochten? Bovendien lijkt vandaag geen partij op de NSB. De uitspraak van toen wijst daarom niet automatisch de weg bij de bredere politieke belangstelling onder vrijgemaakte kiezers vandaag.

Willen we daarover een oordeel vormen, dan moeten we twee risico's vermijden. We moeten de gang van christenen naar niet-christelijke partijen niet relativëren. We moeten evenmin suggereren dat alleen de keus voor een christelijke politieke partij te verantwoorden is.

Inschattingsfout Het is niet moeilijk om de interesse van orthodoxe christenen in niet-christelijke partijen te relativëren. Kort geleden legde ik deze Nederlandse problemen voor aan een buitenlandse voorganger. Hij reageerde verbaasd: 'Dat is bij ons heel gebruikelijk'. In de meeste landen bestaan geen orthodox-christelijke partijen. Politiek gezien waaieren leden van dezelfde kerk uit in allerlei richtingen. Zij zijn politiek actief van links tot rechts, van nationalistisch tot idealistisch, en van liberaal tot groen. Vrijwel altijd hebben zulke partijen ook standpunten die niet stroken met de Bijbel. Maar dat probleem ziet men als gegeven met het publieke domein. Sommigen houden zich daarom afzijdig van politiek. Wie daar wel verantwoordelijkheid zien, vormen op zijn best een smaldeel in zo'n niet-christelijke partij. Waarom zouden wij in onze eigen kerkleden afkeuren wat we van deze buitenlandse christenen accepteren? Er is wat te zeggen voor zo'n relativering. Toch peilt zij niet diep genoeg. Als twee hetzelfde zeggen, is het niet altijd hetzelfde! Wat zit erachter dat Nederlandse

Betrokkenheid bij het GPV was tot in de jaren '80 van de vorige eeuw een vanzelfsprekendheid voor vrijgemaakten.

christenen juist vandaag zulke andere politieke keuzes maken? Ik laat ruimte voor aanvaardbare motieven. Toch durf ik de stelling aan dat wij hier voor een belangrijk deel tegen een symptoom van geestelijke achteruitgang aanlopen. Over de hele linie van ons leven nemen we het vandaag wat minder principieel. Op meer punten verkleinen we de afstand tot de 'wereld'. We vertonen aanpassingsgedrag en zijn liefhebbers van i's zonder puntjes. We laten elkaar graag vrij en spreken elkaar nauwelijks aan op concrete keuzes. Binnen dit bredere geestelijke klimaat past ook een minder principiële omgang met politieke verantwoordelijkheid. Velen stemmen gewoon wat de stemwijzer aanreikt. Soms komt het niet eens bij hen op om hun christen-zijn te betrekken bij hun politieke voorkeur. Als dit het motief is om anders dan op een christelijke partij te stemmen, dan camoufleert een relativerende verwijzing naar buitenlandse christenen het echte probleem en is bekering noodzakelijk. Dat het in theorie anders kan, zegt nog niets over wat er in de praktijk feitelijk aan de hand is. Wie alleen maar relativeert, maakt een geestelijke inschattingsfout en bevordert de neergang.

Echte vragen Toch kunnen we ook niet simpelweg de vanzelfsprekendheden van vroeger herhalen. Er liggen hier namelijk ook echte vragen, die pas in de huidige andere omstandigheden

levensgroot spelen. Soms gaan die echte vragen samen met de genoemde geestelijke achteruitgang. Dan is de uitdaging dat we én die geestelijke zwakte aan de orde stellen én ontspannen door de vragen heen gaan. Machtswoorden op grond van wat we gewend waren, helpen dan niet. Die combinatie valt ons niet gemakkelijk. Wie rond een concreet punt geestelijk peilt en waarschuwt, mist vaak de ruimte om bij datzelfde punt ook nog ontspannen te kunnen meedenken. Wie dat wel wil, wuift daartoe vaak alle zorgen vlotjes weg. Welke vragen bedoel ik? Juist onze postchristelijke context leert ons zien hoe het optreden van christelijke politieke partijen in Nederland gestempeld is door hun 19e-eeuwse ontstaanstijd. Ze kwamen op als instrumenten om Nederland christelijk te houden. De politiek gold als deel van Gods koninkrijk, waarover Christus regeert. We probeerden dat terrein in te richten volgens

de norm van Gods Woord. De ontkerstening van de laatste halve eeuw bracht echter een oudere christelijke visie op politiek weer in beeld, die je al aantreft bij Augustinus. Politiek vormt daarbij geen provincie in Gods koninkrijk, maar een tijdelijk ordeningsmiddel voor een nog onverloste wereld. Zolang Jezus nog niet is teruggekomen, gebruikt God dat middel om voldoende recht en leefruimte af te dwingen. Een samenleving naar de norm van het Woord verwachten we

pas in de toekomst.

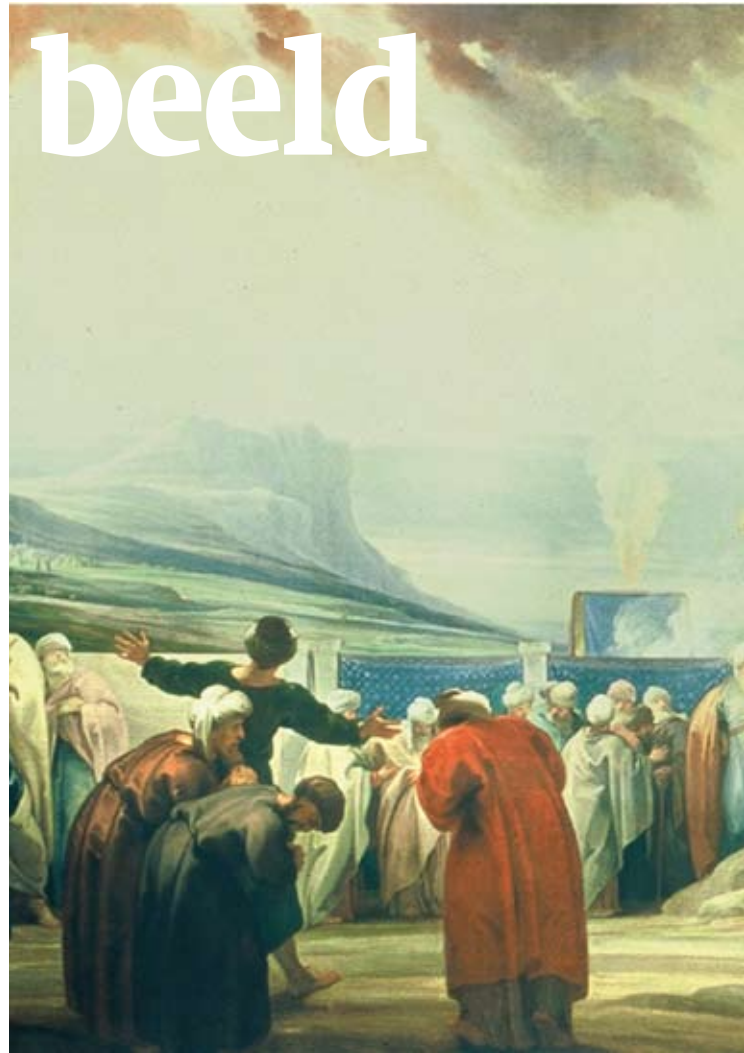
Dat inzicht houdt de politieke ambitie van christenen bescheidener. Terwijl de kerk onverkort Gods woord moet hooghouden en voorleven, werken christenen in de politiek veelal alleen maar mee aan deze voorlopige orde. Dat doen ze als christenen. Dat moet je ook aan hen en aan hun woorden merken. Toch valt het niet altijd rechtstreeks door te trekken naar een politiek doel.

Geschenk Bij deze visie is niet automatisch beslist welke middelen christenen moeten gebruiken voor zo'n politieke bijdrage. Persoonlijk vind ik het instrument van een christelijke politieke partij nog altijd een geschenk van God, juist in de pluriforme Nederlandse democratie. Maar er zitten ook nadelen aan. Een christelijke partij duwt vaak onbedoeld de kerk met haar woord en haar diaconale inzet op grotere afstand van de publieke samenleving, terwijl het onversneden getuigenis van de kerk in onze postchristelijke wereld eigenlijk urgenter is dan onze politieke bijdrage. Bovendien vergt politiek in zo'n wereld concrete keuzes en compromissen. Is het niet riskant die rechtstreeks als 'christelijk' aan te dienen? Brengt dat die typering soms niet in diskrediet? Om zulke en andere redenen gaat de stelling dat een christen alleen politiek actief kan zijn via een christelijke politieke partij te ver. Ook als je zorgelijke geestelijke achtergronden duidelijk aanwijst, mag je dat niet negeren. Behalve bekering hebben wij vandaag ook onbevengende nieuwe bezinning nodig.

Woord en beeld

TEKST: FROUCKJE VAN DER WAL, BEELDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Als kind vond ik het heel vanzelfsprekend dat wij iedere zondag twee keer naar de kerk gingen. Thuis werd er op vaste tijden gebeden en uit de Bijbel gelezen. Op school leerde ik psalmversjes, iedere dag was er een Bijbelverhaal en we zwoegden op de namen en feitjes. Later kwamen er de catechisatie en jeugdvereniging nog bij. Wat werd er zo een schat aan Bijbelkennis opgebouwd! Pas later realiseerde ik me hoe bijzonder dat eigenlijk is.

In het eerste jaar van mijn studie Kunstgeschiedenis gingen we op excursie naar het Paleis op de Dam in Amsterdam, een imposant gebouw dat halverwege de Gouden Eeuw gebouwd werd als stadhuis. Amsterdam floreerde in die tijd en was een handelsstad van wereldformaat. Het bestuur van de stad, toen de vroedschap genoemd, was toe aan een nieuw kantoor. In al het optimisme van die tijd werd er gekozen voor het meest ambitieuze plan dat ter tafel kwam: het ontwerp van Jacob van Campen (1596-1657). Hij volgde de regels van de klassieke bouwkunst, zoals die tijdens de Renaissance was herontdekt. Zo ontstond een voor Hollandse begrippen heel opmerkelijk gebouw: monumentaal, met een harmonische,

classicistische vlakverdeling en vrij sobere decoratie vanbuiten.

We kregen een uitgebreide rondleiding door het Paleis. Iedere ruimte heeft een eigen, duidelijke functie en de hele beeldprogrammering is daarop afgestemd. Dat geldt ook voor de vroedschapzaal, die tegenwoordig ook wel Mozeszaal wordt genoemd. In deze grote kamer op de tweede verdieping kwam de vroedschap bijeen om de stad te besturen en de burgemeesters te adviseren. Het doek dat in deze ruimte domineert, is het werk *Mozes kiest de 70 oudsten* van Jacob de Wit (1695- 1754), ruim vijf meter hoog en twaalf meter breed. Het afgebeelde verhaal uit Numeri 11 is een vrij onbekend thema binnen de

Kunstgeschiedenis. Dat is wel te verklaren, want het vergt een groot meesterschap en een enorm geduld om zoveel figuren te schilderen. Bovendien is het een heel specifiek thema. Het pas bij de vroedschap, een raad van wijze mannen die de burgemeesters bijstonden. Zij vergeleken zichzelf op deze manier met Mozes en de zeventig oudsten. Of ze zich er vervolgens ook door lieten leiden en inspireren blijft natuurlijk de vraag, maar het idee is duidelijk.

Natuurlijk besteedde de gids ruim aandacht aan het grote doek. Ze bekende dat ze eigenlijk niet wist wat het blauwe blok links van de figuur Mozes voorstelde. Niemand had haar dat tot nu toe kunnen vertellen, dus als iemand een

idee had, dan wilde ze dat graag weten. Terwijl ze dat zo zei, voelde ik mijn hart wat sneller kloppen. Ik keek om mij heen: was ik echt de enige die het wist, en durfde ik het ook te zeggen? Ik raapte al mijn moed bij elkaar en vertelde dat dit de tabernakel moest voortellen met daarboven de wolk van God, die overdag voor het volk Israël uitging en boven het Heiligdom bleef hangen als het volk rustte. Er werd belangstellend geluisterd en gekeken. In de volgende ruimte kwamen een paar van mijn studiegenootjes op mij af. Met een aan bewondering grenzende nieuwsgierigheid vroegen ze me hoe ik dat wist. Het antwoord was voor mij eenvoudig, maar lastig om uit te leggen. We waren met de jeugdvereniging juist het boek *Tellingen in de woestijn*

van prof. dr. H.M. Ohman aan het bespreken; de informatie uit het boek Numeri zat dus vers in mijn geheugen.

Ik vraag me af of gereformeerden zich echt bewust zijn van de enorme voorgrond in kennis die zij hebben op niet-christenen en op christenen uit andere tradities. Niet alleen is het een waardevol fundament waar ons persoonlijk geloof op mag rusten, het is ook nog eens een enorme culturele schat. Binnen de gereformeerde traditie heeft de nadruk met name gelegen op het Woord, en dat is goed. Maar de keerzijde hiervan is een zeker wantrouwen richting de traditie van het beeld en de cultuur in zijn geheel, en dat is jammer. Want de Westerse cultuur is doordrenkt van ver-

wijzingen naar het christelijk geloof, in positieve en in negatieve zin. Hebben wij daar dan wel een antwoord op, of op zijn minst een visie? De laatste jaren worden kerken zich daar langzaam van bewust. In mijn artikelen voor *De Reformatie* wil ik terugkijken in de kunstgeschiedenis en de blik op vandaag richten. Hoe kan de kerk van vandaag inspirerend zijn als het gaat om de beeldende kunsten? Ik daag u uit om vooral ook mee te denken!

Op de website <http://www.bijbelencultuur.nl/>

bijbelboeken/numeri is meer te lezen over het doek.

Het Koninklijk Paleis in Amsterdam is opengesteld voor bezoekers: www.paleisamsterdam.nl. Deze zomer is de tentoonstelling 'Schoonheid op maat, De erfenis van Palladio en Scamozzi' dagelijks te bezichtigen van 11:00 tot 17:00 uur.

Geraakt door de Matteüs

TEKST: HANS SCHAEFFER, PREDIKANT TE WAGENINGEN EN REDACTEUR VAN DE REFORMATIE /// Foto: Marieke van der Giessen

In Wageningen is, zoals in zoveel plaatsen, contact tussen een aantal voorgangers van allerlei verschillende kerken. In dit overleg komen diverse praktische zaken aan de orde. Wij wilden elkaar beter en dieper leren kennen, en hebben in een periode van ongeveer anderhalf jaar wat dieper afgestoken. Wij hebben besloten om elkaar te vertellen wie Jezus Christus voor een ieder van ons is. De gesprekken die volgden, gaven niet alleen inzicht in de desbetreffende persoon, maar ook zijn of haar achtergrond en actuele gemeentesituatie. Alle bijdragen zijn bij elkaar gebracht in een kleine bundel. Voor een goed overzicht van wat ik met dit artikel wilde zeggen, is het eigenlijk de bedoeling om dit verhaal in samenhang te lezen met de andere bijdragen. Ik hoop dat het lezen van mijn bijdrage uitnodigt om ook deze andere verhalen te lezen. Dit artikel is met toestemming van het pastoresconvent overgenomen uit: *Jezus in het pastoresconvent. Jezusbeelden van Wageningse Pastores* (2009). Verkrijgbaar bij boekhandel Kniphorst, Hoogstraat 49, 6701 BM Wageningen, tel. 0317 424242.

Spreeken over Jezus heeft altijd het karakter van een belijdenis.

Zoals ooit door Jezus gevraagd werd wat de leerlingen van hem dachten, zo moeten wij kleur bekennen.¹ Want Jezus werd 'de christus' genoemd. Zo schrijft Johannes dat 'ieder die gelooft dat Jezus de christus is, uit God geboren is' (1 Johannes 5:1).² Het is de erkenning dat de toen-en-toen levende mens Jezus de door God in het Oude Testament beloofde Verlosser is, die het christelijk geloof zo spannend maakt.

Herinnering De eerste keer dat ik Jezus ontmoette, dat Hij op mijn levensweg kwam, was op een Goede Vrijdag toen ik een jaar of vijf was. Die avond waren mijn oudere zus en mijn vader naar de kerk gegaan. Mijn moeder zette die avond een langspeelplaat op de platenspeler. En ik herinner mij de openingsmaten van de Matteüs Passion van Bach. Mijn moeder vertelde aan mij en m'n broertje waar deze muziek over ging. Met tussenpozen ging haar verhaal verder, steeds rondom een nieuwe fase van het lijdensevangelie. Ondertussen mochten wij samen rustig met wat autootjes spelen.

Ongemerkt ben ik zo ingevoerd in die typisch Nederlandse traditie, die voor mijn moeder een ongehoorde zeggingskracht had. De lijdende Christus was present in die huiskamer en Hij nam al het lijden, de moeite, het zuchten van de schepping op zich. Daarbij gaf Hij kracht en rust, en voerde Hij mij toen

al in de grazige weiden, ook al gaat het leven soms door een dal van diepe duisternis.

Met die Jezus hebben mijn ouders mij kennis laten maken. Hij die toen leefde maar nu aanwezig is in mijn leven. Daarom is Jezus voor mij echt mijn enige troost in dit leven. Als de dood inbreekt, het leven gebroken raakt en mijn hoop dreigt uit te doven, is Hij mijn Redder.

Bijbel In mijn ouderlijk huis werd veel over theologie gesproken. Mijn vader was leraar geschiedenis en mijn moeder lerares maatschappijleer – beiden aan onze eigen 'vrijgemaakte' middelbare school in Rotterdam. Ze waren beiden zeer actief in de vrijgemaakte zuil, hielden lezingen, schreven artikelen in onze eigen tijdschriften, en onderhielden met voorgangers uit onze kring intensieve contacten. Aan de eettafel ging het regelmatig over Kuyper, Bavinck,

De opstanding, geschilderd door Giotto di Bondone (ca. 1266 – 1337). Deze afbeelding staat op het omslag van het boekje waarin dit artikel is verschenen.

Schilder – maar evengoed over Kuitert, Wiersinga of Schillebeeckx. Onder al die gesprekken echter, hebben ze mij die diepe overtuiging meegegeven dat ik voor wat écht belangrijk is telkens naar de Bijbel toe moet.

Die overtuiging heb ik verdiept toen ik theologie ging studeren. Want de belijdenis over Jezus is volgens mij ook een getuigenis over de Bijbel. Wij kennen Jezus immers alleen uit dit boek. Alleen voor zover wij deze geschriften

als gezaghebbend getuigenis over Hem aanvaarden, kunnen we zinnige dingen over hem concluderen. We moeten het doen met het getuigenis van anderen. ‘Wat er was vanaf het begin, wat wij gehoord hebben, wat wij met eigen ogen gezien en aanschouwd hebben, wat onze handen hebben aangeraakt, dat verkondigen wij: het Woord dat leven is’ (1 Johannes 1:1).

Voor mij is steeds belangrijker geworden dat ik ontdekte hoe de schriften

spreken over Jezus als de climax van het Oude Testament.³ Hij vervulde die oude boeken door wie Hij was en wat Hij deed. Ik lees van het buitengewone gezag waarmee Hij de wet van Mozes met haast speels gemak opnam en hem omsmeedde tot een ongekende intensiteit van leven met en voor God – zoals in de Bergrede. Ik lees van zijn onvermoede volmacht om de zonden te vergeven, waarmee Hij zich als God op aarde presenteerde.⁴ Ik lees dat Hij macht had over de elementen van Gods schepping en in genezingen de duivel verre de baas was. En ik lees hoe zijn rondgang door Israël met een dramatische spanning uitloopt op de viering van het Joodse Pascha. Daar betrok Hij de symboliek van bevrijding door het bloed op een ongekende manier op zijn eigen ondergang in de dood. Hij presenteerde Zichzelf als het paaslam dat bevrijding brengt. Wie achter Hem aangaat, gaat de weg van het kruis. Maar het is de weg die uiteindelijk in het beloofde land uitkomt.⁵

Heil voor de schepping Met dat Jezus de vervulling van de schriften is, komt tegelijk de notie mee dat Hij Degene is van wie de schepping heil verwachten mag. In Hem blijkt hoe God zijn schepping van de ondergang wil redden, doordat Hij Zelf de vloek van dood en schuld gedragen heeft. Immers: ‘Christus Jezus heeft ons vrijgekocht van deze vloek door voor ons te worden vervloekt,’ schrijft Paulus (Galaten 3:13). Ik hoor hierin de echo van Gods

*Jezus is voor mij echt mijn enige troost in dit leven.
Als de dood inbreekt, het leven gebroken raakt en mijn hoop dreigt uit te doven, is Hij mijn Redder.*

spreken in Genesis 2 en 3. Daar wordt Gods schepping belast met de vloek van de dood. De strijd van Jezus wil ik lezen in dit perspectief, waarbij Hij in de weg van de dood het leven teruggeeft aan wie in Hem geloven. Die magistrale omkering van sterven in opstaan waarin de Heer ons wil laten delen, zie ik bevestigd in de opstanding van Jezus op de derde dag. Hoe intens deze omkering is, lees ik vervolgens in de beschrijving van het Pinksterfeest. Wanneer Petrus de Joodse omstanders uitlegt wie Jezus is, gebruikt hij heel scherpe woorden. ‘Laat het hele volk van Israël er daarom zeker van zijn dat Jezus, die u gekruisigd hebt, door God tot Heer en messias is aangesteld,’ houdt hij zijn gehoor voor. Hierop reageert men diep getroffen en vraagt wat men dan doen moet. Waarop hun nieuw leven beloofd wordt: ‘Keer u af van uw huidige leven en laat u dopen onder aanroeping van Jezus Christus om vergeving te krijgen voor uw zonden. Dan zal de heilige Geest u geschonken worden, want voor u geldt deze belofte, evenals voor uw kinderen en voor allen die ver weg zijn en die de Heer, onze God, tot zich zal roepen’ (Handelingen 2:36-39).

Koninkrijk Het unieke van Jezus is, dat Hij na de opstanding uit de dood niet publiekelijk de macht claimt. Hij gaat niet naar Jeruzalem of Rome om daar het koningschap over de wereld op te eisen. Integendeel, slecht aan de kleine groep leerlingen laat Hij weten dat Hem alle macht in hemel en op aarde gegeven is. Wie vervolgens verwacht dat Jezus zelf dan ook deze stand van zaken zal proclameren, komt bedrogen uit.

Omdat Jezus de macht heeft, moeten zijn leerlingen de wereld in gaan om dit goede nieuws te verkondigen. Daarbij belooft Jezus dat Hij altijd bij hen zal zijn, tot aan het einde van de tijd. Deze belofte van persoonlijke nabijheid maakt dat wij Jezus niet alleen tot

‘Deze belofte van persoonlijke nabijheid is voor mij van grote waarde’

een historische figuur van toen-en-toen mogen beperken. Die persoonlijke nabijheid is voor mij van grote waarde. Ik hoef het niet te doen met herinneringen aan vroeger, zoals ik in een fotoalbum de foto van mijn overleden moeder kan zien, maar Hijzelf is met ons – Immanuël.

Tegelijk gaat de relatie met Jezus veel verder dan nabijheid. Paulus en Johannes spreken over ‘in Hem’ zijn zoals in het beroemde gedeelte over de wijnstok en de ranken (Johannes 15:1-17).⁶ Dat verbonden zijn aan en met Jezus doortrekt vervolgens mijn leven. Zijn Geest werkt in mij en verandert mij. Deze verandering van mijn denken betekent ten minste dat ik deze wereld niet alleen als een chaos aan ervaringen hoef te beleven waarin het zinloos zou zijn goed en kwaad te willen onderscheiden. God zij dank mag ik deze wereld ondanks alles Gods schepping noemen. Het is in deze schepping dat de Heer zijn Koninkrijk wil oprichten. Daardoor beleef ik nu al, in alle voorlopigheid, tekenen van dat rijk.

Wanneer de gemeente de doop en het avondmaal viert, zijn dat liturgische momenten waarin ik merk dat de Heer de elementen opneemt en verandert. In Jezus’ naam is water niet de vernietigende oerkracht in een klimaat dat verandert, maar word ik erdoorheen getrokken op het droge.⁷ In zijn naam zijn brood en wijn niet voorbehouden

aan de westerse elite als de heersers van deze eeuw, maar leer ik delen wereldwijd met wie volgeling van Jezus zijn wil.⁸ Deze levensstijl van Gods koninkrijk is en blijft de weg van Jezus – de weg van het kruis.

Slot Die weg van het kruis buigt voor mij altijd weer terug naar die eerste bewuste Jezus-ervaring uit mijn jeugd. Daar ben ik door de melodieën en harmonieën van Bach op een diep niveau bewogen geraakt en gebleven door wat het lijden en sterven van Christus voor mij persoonlijk betekenen. Mijn theologische ontwikkeling zie ik als een uitwerking van wat ik daar mocht ontvangen via mijn ouders. Waarbij ik hoop en bid dat ik werkelijk Jezus Christus volg, en niet alleen mijn eigen denkbeeld.

1 Vgl. Matteüs 16:13-28.

2 1 Johannes 5:1. Terecht schrijft de NBV deze titel van Jezus hier zonder hoofdletter om er de aandacht op te vestigen dat het hier om de belijdenis gaat dat Jezus de gezalfde, de messias is.

3 Hierbij ben ik gestimuleerd door de boeken van de Engelse nieuwtestamenticus N.T. Wright.

4 Vgl. Marcus 2:1-12 en Johannes 8:1-11.

5 Vgl. Lied 290 uit het Liedboek voor de kerken waar de Exodus en de intocht in het beloofde land overvloeien in de reis van elke gelovige op weg naar de nieuwe aarde.

6 Mijn studievriend en collega promovendus dr. Hans Burger uit Franeker schreef hier zijn proefschrift over: *Being in Christ. A Biblical and Systematic Investigation in a Reformed Perspective*, Wipf&Stock: Eugene (Oregon) 2008.

7 In het klassieke doopgebed wordt hiervoor het beeld gebruikt van Noach die uit de vloed gered wordt en van Israël dat de Rietzee droogvoets doortrekt.

8 Heel fraai trekt Michael Welker het avondmaal in hedendaags perspectief: *Was geht vor beim Abendmahl?*, Gütersloher Verlagshaus: Gütersloh 20042.

TEKST: JAN SMELIK, HYMNOLOOG/ MUSICOLOOG, WOONACHTIG TE STEENWIJK ///

Passen nieuwe, eigentijdse media en communicatiemiddelen bij een gereformeerde kerkdienst?

De zestiende-eeuwse Reformatie is ondenkbaar zonder het boek dat toentertijd een modern massamedium was. Ook voor de hervorming van de eredienst is dit 'eigentijdse' communicatiemiddel massaal ingeschakeld. Eén van de meest fundamentele hervormingen, namelijk de actieve participatie van de gemeente in de liturgie, werd mogelijk gemaakt doordat kerkboeken op grote schaal geproduceerd en verspreid konden worden; zo konden kerkgangers psalmen zingen en formulieren meelezen. Een hedendaagse equivalent van het massamedium 'boek' zou het mobiele telefoontje of een notepad kunnen zijn, die tijdens de kerkdienst gebruikt worden om teksten mee te lezen en liederen mee te zingen.

Een belangrijke vraag blijft altijd hoe het liturgisch gebruik van moderne communicatiemiddelen zich verhoudt tot wat een gereformeerde kerkdienst is en wil zijn. Daarop is geen eenduidig antwoord te formuleren, niet alleen omdat de digitale media zeer divers zijn, maar ook omdat het afhangt van het type kerkdienst. Ter

verduidelijking: een powerpointpresentatie via een beamer kan in een leerdienst zinvol aangewend worden. Maar in een dienst waarin de viering van het heil centraal staat en het pedagogische aspect dus minder overheersend moet zijn, is het al gauw een storend element: het turnt de kerkzaal al snel teveel om tot een collegezaal.

Niet alles wat op communicatiegebied kan, of het gemak van de mens dient, is liturgisch wenselijk. Het gebruik van cd's om muziek in de liturgie tot klinken te brengen is daarvan een voorbeeld. Muziek in de eredienst vormt onderdeel van het lofoffer waardoor de gemeente in zijn geheel, of gemeenteleden namens de gemeente, God de scheppingsgaven offeren die zij eerst uit zijn hand ontvangen hebben. Het reproduceren van muziek in de kerkdienst via geluidsdragers verdraagt zich moeilijk met deze offergedachte.

Het volgen van kerkdiensten via internet, radio of tv is een fantastische mogelijkheid voor mensen die noodgedwongen aan huis gebonden zijn. Maar afgezien daarvan kunnen moderne media nooit de lijfelijke aanwezigheid van gemeenteleden in de kerkdienst vervangen. Liturgie wil immers zeggen dat de gemeente samenkomt om God en elkaar te ontmoeten. Een liturgievierende gemeente kan niet bestaan uit beeldscherm-toeschouwers of speakerluisteraars, maar alleen uit mensen van vlees en bloed, die samenkomen om zich gezamenlijk met hart en mond en handen in dienst te stellen van God en de naaste. The medium is the message, zei de filosoof Herbert Marshall McLuhan: de vorm van de boodschap bepaalt hoe de boodschap wordt opgevat en hoe de boodschap zich in ons bewustzijn nestelt.

‘De beenen des mans’

TEKST: JAN T. OLDENHUIS ///

Het is over ons gekomen. De stortvloed, de gekte, de waanzinnige opwinding... misschien ook wel de even waanzinnige depressie. Ik schrijf een week voordat het losbarst. Misschien is alles al wel voorbij als u dit leest. De god van de ronde bal is grilliger dan welke religieuze grootheid ook. Misschien zitten we er dus ook nog wel midden in. En we doen er bijna allemaal toch wel minstens een beetje aan mee...

Wereldwijd We zetten de tv aan, ook op zondag. Moet ik achter dat laatste zinnetje een uitroepteken plaatsen of een vraagteken? Ik aarzel ... En als deze aarzeling terecht is, en dat is ze, denk ik, is ze meteen het bewijs, dat de veranderingen onder ons niet alleen maar het zingen van psalmen of opwekkingsliederen betreffen. We gaan er voor zitten. Ik ook. Nu ja, zo nu en dan. Wie niet eigenlijk? Kranten staan er vol van. Mensen praten er over. Ook op en om het kerkplein. Er is ook veel geld

mee gemoeid, heel veel geld. Reizen, tickets, zwarte markt, weddenschappen. Hoge woorden worden gebruikt. Heftige discussies branden los. Over scheidsrechters en rode kaarten. Leuzen worden aangeheven. Slogans gescandeerd. Nieuwe woorden doen hun intrede. De cultuur van het ronde leer is zelfs vruchtbaar voor de taalvorming. Voetbal is oorlog, is een nieuwe uitdrukking. En dat *elk voordeel zijn nadeel heb*, is een gevleugeld woord geworden in kerk, staat en maatschappij.

Religie Natuurlijk zijn er onder ons ook beschouwende artikelen verschenen over de vraag of voetbal niet eigenlijk tot een religie is uitgegroeid. Het stadion is de tempel, de spelers zijn de priesters, de scheidsrechter is dan de vertegenwoordiger van de hogere macht, de toeschouwers zijn de fervente vereerders van het leren monster en de middenstip is het altaar waar alle verering begint. Er worden ook liederen aangeheven en godsdienstoorlogen gevoerd. Rituelen groeien uit tot sacramenten. De kruistekens zijn niet van de lucht en de ogen worden opgeslagen naar den hoge met gebaren die spreken van dankbare verering of van de wanhoop van de teleurstelling. De grond waarop gespeeld wordt is heilig: zo nu en dan wordt hij gekust in opperste vervoering. De roes na een overwinning is als de extase van hen die bezeten zijn door hogere machten. En ooit maakte ik het in Brazilië mee, het land waar de cultus van de leren bal alle verdriet over krottenwijken en corruptie in staat is te verzachten, dat de spelers van een club verplicht naar de Novene – de gebedssamenkomsten van negen achtereenvolgende dagen – in de kerk tegenover het stadion werden gestuurd om daarmee de bijzondere genade van de overwinning op de naaste concurrent

zeker te stellen. Het werd niet zonder opzet in de krant gepubliceerd. Als het voetbal al zelf geen religie is, dan wordt de religie wel te hulp geroepen.

Hypocrisie Het is gemakkelijk om hoofdschuddend langs de zijlijn te gaan staan en om artikelen en preken te produceren over de dwaasheid van deze eeuw, over de hetze der miljoenen, over de geldverspilling van de massa, over het fanatisme van deze godsdienst enzovoort. Het zal hier en daar vast ook gebeurd zijn. Het tegenovergestelde misschien ook wel: schrijvers, sprekers en predikers zullen hun beelden in deze dagen juist ontleend hebben aan van alles wat met voetbal te maken heeft, om toch vooral over te komen als mensen van deze tijd. Er wordt wat gedaan om actueel te zijn! En Paulus gebruikte ook de beelden van worstelaars en hardlopers. Sluipt er soms ook een heel klein beetje hypocrisie in mee? Fungeren de voorzichtige waarschuwingen en de opgeheven vingertjes soms ook een heel beetje ter ontlasting van het geweten? Je moet toch wel laten merken, dat je weet dat er iets in de hype niet deugt. Ik zit er zelf best een beetje mee. Ik doe ook een beetje mee. En ik schrijf tegelijk dit stukje.

Een oud woord Er heeft deze dagen ineens een heel wonderlijk woord door mijn hoofd gespeeld. Ik kon het niet goed plaatsen. Het kwam zo maar ergens vandaan. Als op de wind. Een oud woord. Uit het verre verleden waarin de tweede naamval nog hoorbaar was en de dubbele ee nog werd gebruikt. Het ging over de 'beenen des mans'. Ik herinnerde mij ook de hele zin waarin die benen werden genoemd: *'Hij heeft geen welgevallen aan de beenen des mans'*. Ik heb er wel even naar moeten zoeken

waar die woorden vandaan kwamen. Ergens uit de psalmen wist ik, ja, Psalm 147. Maar in de nieuwste vertaling is nauwelijks nog een spoor van die benen te vinden. Daarvoor moest ik oudere vertalingen opslaan. Daar stond het: Psalm 147: 10. En toen ik de oude berijming van 1773 er nog eens naast legde, werd het haast nog plastischer:

*Hij heeft geen lust aan 's menschen krachten,
Aan hen die daaruit heil verwachten.
De magt van 't paard en 's mans vermogen,
Zijn beiden nietig in zijn oog;
Aan die vertrouwen op hun beenen
Wil Hij geen gunst of hulp verlenen.*

Dat hebben we allemaal gezongen tot minder dan vijftig jaar geleden. Misschien zijn er vandaag wel lezers die een glimlach niet kunnen onderdrukken. Maar daarmee kun je het toch niet helemaal af doen. Want het is een grootse psalm, al wordt hij wel wat kleiner door de burgerlijke berijming. Het is een loflied, waarbij de hele schepping wordt opgeroepen om de God te loven die een heel volk terugbrengt uit de ballingschap, en dat is zoveel als een wederopwekking uit de dood. Je hoort daarin al de cadans van de melodie waarop eens de belijdenis van de opstanding van het vlees en het eeuwige leven bezongen zal worden. Zo is deze God. Hij geeft leven. En Hij bewerkt het alleen. In het hele universum is Hij de Enige die dat kan en doet. *Groot is onze HEER en oppermachtig ... zing voor onze God een lied bij de lier.* Hij is niet afhankelijk van de kracht van paarden of van de sterkte van soldaten. De *beenen des mans*

van de Statenvertalers zijn nu vertaald als de sterkte der soldaten. En het is volstrekt duidelijk wat de betekenis is. Het is de zoveelste variant op dat wat steeds maar weer het terugkerend motief is in de Bijbel: deze God geeft leven en er is maar één levenswijze die voor Hem kan bestaan, die van de volstreckte afhankelijkheid van Hem en het opgeven van alles waarin een mens denkt sterk te kunnen zijn – de belijdenis van zijn scheppersmacht.

Wereldvreemd Het staat haaks op de cultuur van vandaag; en niet alleen op die van vandaag, op die van altijd en overal. Midden in de hype die we beleven, komt dat ineens op ons af. Het is de wereldvreemde boodschap, waarmee een paar eenvoudige kerels eens de

wereld zijn ingestuurd. Op zondag zitten we in de kerk met de klank van de oranje toe-oeters nog in de oren. En daar moet die boodschap worden doorgegeven. Ze is zo totaal anders, dat jongeren er bij weglopen, dat ouderen vervreemd raken en kerken leger worden. In de botsing van deze wereldvreemde boodschap met de cultuur van de 'beenen des mans'

komt iets boven dat wezenlijk is voor de wandel met God.

We hebben het nog altijd nodig Psalm 147 goed te lezen, om hem te zingen en te overdenken.

/// Ds. J.T. Oldenhuis is emerituspredikant te Groningen-Helpman

*'Er is maar één
levenswijze die voor
Hem kan bestaan:
die van volstreckte
afhankelijkheid van
Hem – de belijdenis van
zijn scheppersmacht'*

Herinneren en vergeten

TEKST: SANDER GRIFFIOEN, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Miroslav Volf werd in 1956 geboren in Kroatië en groeide op in een evangelisch milieu. Hij studeerde aan Fuller Theological Seminary en vervolgens onder Moltmann aan de universiteit van Tübingen. Hij doceert nu theologie aan Yale University.

Het eerste hoofdstuk van zijn vorig jaar verschenen boek *Een nieuw verleden. Omgaan met herinneringen in een gebroken wereld* vertelt uitvoerig over zijn diensttijd in het Joegoslavische leger: hoe hij vanwege zijn geloof onder verdenking stond, gevangen werd gezet en in de winter van 1984 langdurige verhoren moest ondergaan. Al vertellend ontwikkelt hij de vraagstelling voor heel het boek: hoe moet je omgaan met schokkende herinneringen? Komt het op vergeten aan of juist op herinneren? Is gedenken niet een plicht? Heet het niet in Psalm 109 'dat hun zonde en schuld de HEER steeds voor ogen staan'? (212) Maar blokkeert een herinnering die wordt vast gehouden niet de weg naar vergeving? En anderzijds: kan de kerk oproepen tot vergeving zonder het gebeurde te vergoelijken?

Eeuwig gedenken De Nederlandse titel *Een nieuw verleden* brengt niet tot uitdrukking hoe belangrijk het herinneren volgens Volf is. De oorspronkelijke, Engelse titel, *The end of memory* doet dat op een subtiele manier wel. Het woord *end* heeft namelijk twee betekenissen die beide van belang zijn. Jawel, er moet een eind komen aan het herinneren. Maar *end* betekent ook *doel* en *zin*: de herinnering dient een doel en

moet daarom gekoesterd worden. Voor Volf is dit tweede zo belangrijk dat hij dicht bij het joodse 'eeuwige gedenken' uitkomt. Tekenend voor deze overtuiging is wat hij citeert van de Litouwse jood Abravam Troy, die tijdens de Nazi-bezetting schrift na schrift vulde met nauwgezette rapportage van misdaden en er steeds opnieuw deze verklaring aan toevoegde: 'zodat het als concreet bewijs kan dienen, een bezwarend getuigenis voor de Dag des Oordeels' (204). Dezelfde geest ademt een citaat van Elie Wiesel: 'Vergeten zou een absoluut onrecht zijn, net zoals Auschwitz de absolute misdaad was. Vergeten zou de definitieve overwinning van de vijand zijn' (206).

Als Volf niettemin een voorbehoud maakt ten aanzien van het eeuwige gedenken, doet hij dat niet met dooddoeners als 'de tijd heelt alle wonden', maar enkel en alleen met een beroep op de christelijke hoop. Als het waar is dat God eenmaal alles nieuw maakt, dan mogen we hopen dat ooit de sporen van onrecht worden uitgewist. Hiermee is een grens aan het gedenken gesteld. Tegelijk komt de weg voor vergeving vrij; let wel, voor een vorm van vergeven die niet eerst het kwaad vergoelijkt. Het ware vergeven is pas mogelijk door elkaar, slachtoffer en dader, te zien als

schepselen van God die straks in hun oorspronkelijke waardigheid hersteld worden. Ten diepste is het echter niet een zaak van menselijk handelen, maar van God die, vooruitlopend op wat nog gaat komen, nu al de mogelijkheid van verzoening aanbiedt. Vandaar dat Volf schrijft dat het slachtoffer om daadwerkelijk te kunnen vergeven eerst uit Gods hand de mogelijkheid daartoe moet ontvangen (204-5).

Kafka Het betoog lijkt misschien te theologisch of filosofisch en herinnert mogelijk te sterk aan Moltmanns 'theologie van de hoop om te kunnen overtuigen. Laat ik ter verdediging aanvoeren dat de schrijver veel meer biedt dan ik hier weergeef. Zo geeft hij uitleg van allerlei toepasselijke Bijbelgedeelten, waaronder de bekende passages in het Oude Testament die eerder tot haat dan tot verzoening schijnen aan te zetten. Ook passeren allerlei theorieën de revue over de functie van herinneren

en vergeten. Bovendien sluit hij het boek af met een uitgebreide toepassing. De setting van de toepassing is die van een reeks van verzonnen ontmoetingen met zijn vroegere commandant. In alle opzichten is dit relaas de moeite waard. Dat geldt bijvoorbeeld van de passage uit *Het proces* van Franz Kafka die Volf in zijn laatste fictieve gesprek met de commandant aanhaalt: 'Bij een daadwerkelijke vrijspraak worden alle dossiers die met de zaak te maken hebben weggedaan, niet alleen de aanklacht, maar de rechtszaak en zelfs de vrijspraak worden vernietigd, alles wordt vernietigd.' Wat het extra spannend maakt, is dat Volf het model van wederzijdse aanvaarding van vergeving nu toepast op een situatie waarin een van beiden ongelovig is. Werkt het model ook als dader of slachtoffer niet in een herstel van alle dingen gelooft en dus noch zichzelf noch de ander in dat licht kan beschouwen? Hij verwerpt de gemakkelijke uitweg van alverzoening en eindigt met een 'misschien' dat de commandant in de mond wordt gelegd: 'Op een toon die leek te weifelen tussen ongelooft en verlangen zei hij: "Ik hoop dat je gelijk hebt."' (230).

Blijvende littekens Ik vroeg me af of de reeks van herinneren, vrijspraak, vergeten al bij alledaags onrecht moet worden doorlopen. Stel, ik roddel over iemand en tast daarmee diens goede naam aan. Als het 'slachtoffer' zegt dit onrecht te willen vergeten, is toch de weg naar herstel van normale verhoudingen geëffend? Kennelijk ligt de betekenis van *Een nieuw verleden* bij onrecht dat blijvende littekens achterlaat. Om me nu te beperken tot incest als voorbeeld van een zwaar onrecht: het lijkt me funest indien eenzijdig aan het slachtoffer een soort van plicht tot

vergeven en vergeten wordt voorgehouden. Is het niet al een doorbraak als een eind weegs Volfs benadering wordt gevolgd en het slachtoffer, en hopelijk ook de dader, vergeving als Gods geschenk leert zien?

Het boek vraagt als tekst vrij veel van de lezer; het is nu eenmaal geen populariserend geschrift. Daar komt nog bij dat de vertaling niet aan de stelregel voldoet dat een vertaling zo goed moet zijn dat de lezer vergeet dat hij een vertaalde tekst leest. Deze vorm van vergeten is de lezer niet gegund. Op den duur went het toch. Ik hoop daarom dat niemand zich door deze wat negatieve kanttekening ervan laat weerhouden om dit boek zelf ter hand te nemen. *Een nieuw verleden* is een aanrader voor predikanten, pastoraal werkers, psychologen, en voor een bredere kring van geïnteresseerden.

N.a.v. Miroslav Volf, *Een nieuw verleden. Omgaan met herinneringen in een gebroken wereld*. Amsterdam (Telos/Buijten & Schipperheijn), 2009.
Vertaling van *The End of Memory*, Grand Rapids (Eerdmans), 2006.

FOTO: DE LICHTBRON, LELYSTAD ///

Gedicht

Voor de ouders van jongeren die geen belijdenis deden.

Elk jaar hoor je weer nieuwe namen noemen,
zie je gezichten, verwachtingsvol en blij.
Ik ben jaloers, ik kan het niet verbloemen:
die naar ons heet, was er opnieuw niet bij.

Vroeger ... puur en aanstekelijk heeft ze geloofd,
ze praatte over Hem, de goede Herder.
Het vuur is later langzaam uitgedoofd;
Ze koos een weg bij Hem vandaan, steeds verder.

Ze is de Heer kwijt en het schijnt haar niet te raken.
Om haar niet te verliezen weet je dat je zwijgen moet,
maar in de nacht lig je te peinzen en te waken,
en niemand kent de pijn die diep van binnen woedt.

Daar staan ze, vooraan in de kerk, een hele rij,
en je hoort iedereen het jawoord geven.
Maar die wij lieten dopen, is er weer niet bij.
Zo moeilijk om dit steeds weer te beleven!

Ach, Heer, laat zij zich alstublieft gewonnen geven.
Als ze onwillig is en wie weet ook wel verward,
draag haar beschermend; ontferm U over haar leven,
houd haar dichtbij uw grote, liefdevolle hart.

/// Kees van Baardewijk

Het lam

HET LAM DAT GESLACHT IS...

Openbaring 5:12

Uit principe zetten wij bij ons thuis geen lams- of kalfsvlees op tafel, als persoonlijk statement tegen de bio-industrie: geen vlees van jonge dieren die alleen om hun malse vlees gefokt en gevoerd worden. Die onthouding hebben we bij ons trouwen ingevoerd. Is er in het licht van de Bijbel extra reden om bij lamsvlees wat dieper na te denken?

Het lam speelt een bijzondere rol in de offerwetgeving voor Israël. We denken direct aan het lam van Pesach. Met het slachten van het lam begon de uittocht uit Egypte. Het moest geroosterd gegeten worden, een laatste maaltijd voor het hele gezin voordat de reis begon. Maar het ging niet om een lammetje. In de specificatie staat altijd: een lam van één jaar oud; geen wijfje, maar een mannetje. Geen lam dus, en ook geen ooi, maar een rām: een volgroeid jong dier dat net productief begint te worden. Denk ook aan Christus die in de kracht van zijn leven werd geofferd. Paulus schrijft: 'Ook ons pascha is geslacht, Christus' (1 Korintiërs 5:7).

De Israëlieten vierden één keer per jaar Pascha. Maar in de offerwetgeving aan Israël figureert het lam, of beter: de ram elke dag. Elke lieve dag moesten er twee jonge rammen geofferd worden: 's morgens een en 's avonds een. Niet om te eten, maar om te verbranden. Oftewel, je begint de dag niet zonder dit offer én je gaat de nacht niet in zonder dit offer. Het begin en einde van de

werkdag en de nachtrust worden gemarkeerd, met het nemen van een dierenleven, zodat het mensenleven mag doorgaan. Dat is de beeldtaal van het dagelijks offer.

Het treft mij in Openbaring dat Christus van hoofdstuk 4-21, in de beeldtaal van de visioenen, nooit bij zijn naam genoemd wordt. Niet Heer, niet Jezus, niet Christus. Hij wordt zo geïntroduceerd: 'Ik zag een lam staan. Het zag eruit alsof het geslacht was' (Openbaring 5:6). Alle dertig keren heet hij die de boekrol van het leven kan openen, zó. En niet anders. 'Het lam dat geslacht is ...' (5:12).

Is Hij het niet die op de plaats van het dagelijks offer van Israël staat? Hij is continue voor de ark, de troon van God. Hij wordt dag en nacht aangeroepen. De offertijd in Jeruzalem werden tijden van gebed in het land. Geen geschikter tijd om je gebeden op te zenden dan wanneer het offer de deur naar de troon openduwet. En ik bedenk: het lam heeft horens. Hij is een ram met stootkracht. Hij is niet mals.

Lamvlees bij de Nederlandse slager is per definitie van een lam jonger dan één jaar. Of je het eet of je ervan onthoudt, doe het om de Heer. Misschien moeten we leren schapenvlees op het menu te zetten, en er het verhaal van de ram bij te vertellen. Misschien moeten we ook leren om met onze islamitische naaste te communiceren: samen schaap eten en goed nieuws delen.

*Of je lamsvlees eet of je ervan onthoudt,
doe het om de Heer.*

Afsluiten en opgezocht worden

TEKST: LAMMERT KAMPHUIS ///

Niemand ontkomt aan verlies. Voor de een is het haar gezondheid, voor een ander is het zijn baan en weer iemand anders verliest de liefde van zijn leven. Na deze verlieservaringen moeten we allemaal doorgaan met leven. Maar hoe gaat dat eigenlijk: doorleven na verlies?

Twee films kunnen ons helpen bij het nadenken over deze vraag. De films verbeelden twee verschillende manieren van omgaan met verlies. Over beide films valt overigens nog veel meer te zeggen.

In *Eternal sunshine of the spotless mind* (Michel Gondry (reg.), 2004) leren we het stelletje Joel en Clementine kennen. Na een gelukkige en onbezorgde tijd

besluit Clementine na een heftige ruzie de relatie te verbreken. Dat doet ze op een zeer rigoureuze manier. Ze laat het bedrijfje Lacuna al haar herinneringen aan Joel uitwissen. Wanneer Joel hier achter komt, besluit hij dezelfde behandeling te ondergaan. Wanneer de twee elkaar later ontmoeten en niet meer herkennen, worden ze weer verliefd en beginnen een relatie. Er lijkt niets aan

de hand tot ze beiden een cassettebandje met hun intakegesprek bij Lacuna krijgen toegestuurd van een medewerker die spijt heeft gekregen. Hierna volgt een einde, waarin Joel en Clementine de problemen die zich voordeden in hun relatie onder ogen zien in plaats van ervoor te vluchten.

In *Trois Couleurs: Bleu* (Krzysztof Kieslowski (reg.), 1993) volgen we Julie, die haar man verliest door een auto-ongeluk. Haar man was een beroemd componist en bezig met een grootse symfonie ter ere van de eenwording van Europa. Julie sluit zich af voor de wereld. Ze verbreekt alle banden en hoopt op die manier haar vrijheid en geluk te her vinden. Wie niets heeft, kan namelijk

ook niets verliezen. Maar ook al sluit Julie zich af, er is iets wat zich niet laat afsluiten. In het geval van Julie is het de muziek. In een blauw licht wordt ze daar keer op keer door overvallen, waardoor ze op een gegeven moment niet anders kan dan zich er voor openstellen. Het is de muziek van de onafgemaakte symfonie die haar niet losliet en Julie besluit zich te storten op de voltooiing ervan.

Wat opvalt is dat er in beide films iets wordt weggedrukt na een verlies. Maar in de eerste film wordt ervoor gekozen het pijnlijke verleden te wissen, met als doel zich weer met alle plezier op het goede leven te richten. In de tweede

film kiest de hoofdpersoon er juist voor zich van alle goeds af te sluiten, zodat ze niets meer kan verliezen. Beide keuzes waren in de Hellenistische filosofie al bekend. De Epicuristen moedigden de mensen aan om zich volledig op het genieten te werpen en op die manier gelukkig te worden. De Cynici kozen er juist voor zich volledig af te sluiten van elke vorm van geluk en gehechtheid aan het leven. Maar in deze films lijken beide vormen niet te voldoen. Joel en Clement kunnen het verdriet wel letterlijk wissen, maar moeten er uiteindelijk toch doorheen. En Julie kan zich wel afsluiten voor alle schoonheid en liefde, maar die blijven haar op onbewaakte momenten overvallen.

Het zou boeiend zijn eens met een groep mensen deze films te kijken en met elkaar over dit thema door te spreken over vragen als: wat is er herkenbaar in de films? Vertel elkaar eens hoe je omgaat met verlies. En wat heeft die mysterieuze tekst uit Prediker 3 hierover te zeggen: 'Wat is, was er reeds lang, en wat zijn zal, is reeds lang geweest; en God zoekt weer op, wat voorbijgegaan is'?

/// Lammert Kamphuis is promovendus aan de Theologische Universiteit te Kampen en docent filosofie in het hoger onderwijs.

Donatus
verzekert vertrouwd

Donatus verzekert kerkgebouwen en alles wat daarbij hoort. Zoals doopvonten, kanselbijbels en orgels. Ook voor vrijwilligers en werkers in kerkelijke dienst hebben we passende verzekeringen. Donatus is een betrokken specialist. Klein genoeg om u persoonlijk van dienst te zijn. Groot genoeg om met een gerust hart uw verzekeringsbelangen aan toe te vertrouwen. Donatus is een onderlinge verzekeringsmaatschappij zonder winstoogmerk. Samen met u zorgen we ervoor dat wat waardevol is, behouden blijft voor onze kinderen en hun kinderen en hun kinderen...

Donatus

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

NAAR DE KERK IN DE VAKANTIE

Een overzicht van Nederlandstalige diensten in het buitenland kunt u vinden op www.nd.nl/dossiers/kerk-en-religie/vakantiekerkdiensten-2010.

Overweegt u om in het buitenland een plaatselijke kerkdienst te bezoeken, dan kunt u zich onder andere laten informeren via de website van het deputaatschap voor de Betrekkingen met de buitenlandse kerken (BBK). Op de pas vernieuwde site www.bbk.gkv.nl vindt u voor allerlei landen links om informatie over de plaatselijke kerken te krijgen. Blijft u in eigen land, dan kunt u via www.gkv.nl/kerklocaties/250 alle gegevens vinden van de plaatselijke gereformeerde kerken (vrijgemaakt), inclusief de diensten die tijdens de vakanties op de Waddeneilanden gehouden worden. Ten slotte biedt www.kerkomroep.nl u de gelegenheid om geluidsopnames van preken en diensten te downloaden.

LIEFDEDIENST M/V

Het deputaatschap M/V in de kerk start medio september 2010 een gespreksronde in de kerken over de plaats van mannen en vrouwen in de kerk en samenleving. Om daarvoor toegerust te zijn kunt u als gemeente en op de vereniging gebruik maken van de nieuwe gemeenteschets.

We kunnen moeite ervaren met Bijbelteksten over gezag, hoofd-zijn en onderdanigheid, want ze sporen niet met onze belevingswereld. Maar het kan ook zijn dat we de veranderingen in de samenleving als een gevaar zien. Wordt het gezag van Gods Woord steeds minder erkend?

Het is belangrijk om naar elkaar te luisteren met de hulp van Gods Geest, om

samen te begrijpen wat de Bijbel zegt en hoe we dat vandaag op een verantwoorde manier in praktijk kunnen brengen. De Gereformeerde Bijbelstudiebond heeft daarom samen met de Bond van Gereformeerde jongerenverenigingen (BGJ) een nieuwe gemeenteschets gemaakt, die is geschreven door ds. J.J. Schreuder. Onderwerp van de schets is: *Man en vrouw in het huwelijk en in de kerk*. Deze gemeenteschets bestaat uit vier Bijbelstudies. Eén voor de leeftijd van 12 tot 16, één voor 16 en ouder, en twee voor volwassenen. Wilt u in de gemeente dit onderwerp als jaarthema van het komende seizoen kiezen, dan is deze gemeenteschets daarvoor goed bruikbaar. De Bijbelstudies kunnen gratis gedownload worden van de websites van de genoemde organisaties: www.bijbelstudiebond.nl en www.bgj.nl.

GEBARENCURSUS DIT KONINGSKIND

Op woensdag 8 september a.s. start vereniging dit Koningskind een nieuwe serie cursusavonden Bijbelse naamgebaren. Een mooie kans om gebaren aan te leren, die belangrijk zijn in het gesprek met dove broeders en zusters over geloof, de Bijbel en het samen gemeentelijk zijn. In de cursus leer je hoe gebarentaal is opgebouwd en hoe de grammatica in elkaar zit. Ook leer je bekende Bijbelverhalen en liedjes gebaren, om aan te sluiten bij de belevingswereld van (dove) kinderen.

Doven zijn vaak heel eenzaam in de gemeente, juist vanwege de moeilijke communicatie. In de gemeente van Christus mag echter niemand gebukt gaan onder eenzaamheid. Deze cursus kan bijdragen aan de onderlinge communicatie en verbondenheid.

Locatie: Centraal bureau dit Koningskind, Maliebaan 71-m te Utrecht

Datum: alle woensdagavonden van 8 september t/m 24 november, met uitzondering van de herfstvakantie (20 oktober) en dankdag (3 november)

Kosten deelname: € 90,-. Voor niet-leden geldt aangepast tarief.

Opgave: Meer informatie en opgave bij Lia Visscher:

l.visscher@ditkoningskind.nl, of via 030 2363788.

ONDERZOEK: CHRISTENEN & DUURZAAMHEID

Niet de kerk, maar geloof inspireert tot groen doen. Uit onderzoek van ForumC blijkt dat geloof christenen inspireert tot duurzaam leven. Die inspiratie vindt men op allerlei plekken en vooral buiten de kerk.

De belangrijkste resultaten:

- In duurzaam leven stimuleert het christelijk geloof wel, maar de kerk niet.
- Het lidmaatschap van een bepaald kerkgenootschap heeft geen invloed op de mate van duurzaam leven. De mate van kerkbezoek wel: hoe vaker men naar de kerk gaat, hoe meer de geloofsovertuiging tot duurzaam gedrag aanzet.
- Christenen steunen in vergelijking met andere Nederlanders vaker natuurorganisaties en hebben vaker groene stroom.
- Geloofsoverwegingen spelen nauwelijks een rol om niet duurzaam te zijn.

Cors Visser, directeur van ForumC, is blij met het onderzoek. 'In Nederland is er heel weinig bekend over het gedrag en het denken van christenen. En dat terwijl er zoveel over allerlei thema's gepreekt

en geschreven wordt. Onderzoeksgegevens kunnen dan behulpzaam zijn. Als ForumC willen we vaker dit soort onderzoeken uitvoeren.'

Onderzoeker Alex Sytsma was aangenaam verrast door de uitkomsten. 'Mooi dat er een positief verband is tussen duurzaamheid en geloofsovertuiging. Het beeld leeft bij veel mensen dat orthodoxe christenen zich weinig aan het milieu gelegen laten liggen omdat ze geloven dat er een nieuwe hemel en aarde komt of omdat evangelisatie belangrijker is. Dat beeld moet bijgesteld worden.'

In totaal reageerden zo'n 600 van de ruim 10.000 orthodoxe christenen die geattendeerd zijn op de digitale enquête. De resultaten van het onderzoek zijn te downloaden via de website van ForumC, www.forumc.nl.

DIACONAAL STEUNPUNT

CENTRALE DIACONALE CONFERENTIE

De 118e centrale diaconale conferentie in Amersfoort gaat over armoede en wordt D.V. gehouden op 2 oktober 2010. Het programma duurt van 10.30 - 15.30 uur. Er zullen diverse interessante workshops te volgen zijn. Reserveer daarom 2 oktober alvast in uw agenda.

Aan deelname van deze dag zijn geen kosten verbonden. Meer informatie volgt op korte termijn op de website www.diaconaalsteunpunt.nl.

ORIËNTATIE OP DIACONAAT

Een oriëntatie op diaconaat en het diakenambt. Voor nieuwe diakenen, maar ook goed als opfrisser voor de meer ervaren diaken. Reacties van eerdere deelnemers: 'Zeer leerzaam', 'Fijn om hier bij aanwezig te zijn', 'Geen opmer-

kingen, gewoon goed programma' 'Ik heb genoten van deze avond. Bedankt!'

Je kunt je nu aanmelden voor de avonden die D.V. in oktober gehouden worden: op 6 oktober in Bunschoten, op 12 oktober in Ridderkerk, en op 26 oktober in Eindhoven. Meer informatie en aanmelden op www.diaconaalsteunpunt.nl.

PREDIKANTENOVERLEG: VOORLICHTINGSBIJENKOMST OVER EMERITERING

Het christennetwerk GMV organiseert op 15 september a.s. een voorlichtingsbijeenkomst over emeritering. Tijdens deze bijeenkomst willen we alle predikanten, zowel leden als niet-leden, bijpraten over emeritering en wat daarmee samenhangt, en over de huidige ontwikkelingen die van invloed zijn op zowel de actieve predikanten als de emeriti. De bijeenkomst wordt georganiseerd door de Vereniging Samenwerking Emeritering, Steunpuntkerkenwerk en predikanten GKV-netwerk. Het programma is te vinden op www.cgm.v.nl onder agenda; aanmelden is ook mogelijk via de website.

We organiseren deze bijeenkomst omdat we constateren dat er sprake is van veel onduidelijkheid en onbekendheid bij predikanten over de regeling en de uitwerking daarvan. Daarnaast bemen we ook zorg bij predikanten over wat er rondom het emeritaat is geregeld en de toekomstbestendigheid daarvan. Alle reden dus om aanwezig te zijn bij deze bijeenkomst en u te laten bijpraten! Er zal voldoende gelegenheid zijn om vragen te stellen.

Locatie: GKV Zwolle-Zuid Koningskerk, Landsheerlaan 5, 8016 ET Zwolle. Er zijn

geen kosten verbonden aan deelname.

Datum: woensdag 15 september 2010 van 10:00 tot 13:00 uur .

SCHOOLDAG TU KAMPEN 2010 DV VRIJDAG 24 SEPTEMBER

Verbindt Bijbel en leven is het motto van de TU Kampen. Ook de Schooldag 2010 krijgt dit motto, omdat dit aangeeft waar de TU Kampen zich op wil concentreren. Onderwijs, onderzoek en dienstverlening zijn de drie pijlers waar de TU Kampen zich dagelijks mee bezighoudt en dat wil de TU graag weer presenteren tijdens de Schooldag op vrijdag 24 september 2010, aanvang 10.00 uur.

Een dag van samenzang, gesprek, ontmoeting en colleges. We nodigen u van harte uit om hierbij aanwezig te zijn. Onder andere Koert van Bekkum, George Harinck, G.C. Den Hertog, Gert Kwakkel, Reinier Sonneveld en Mees te Velde leveren deze dag een bijdrage. Voorafgaand aan de Schooldag vindt op 19 september de Schooldagzondag plaats. Voor deze zondag zal de TU Kampen o.a. een preek schets verzorgen, die begin september beschikbaar wordt gesteld.

Voor meer informatie kunt u de website www.schooldagkampen.nl raadplegen.

Uit de kerken ///

Aangenomen

Naar **Gorinchem**: kandidaat L.M. van der Veen te Kampen, die bedankte voor Hoek en voor Gees.

Bedankt

Voor **Eindhoven-Best**: J.W. Boerma te Rotterdam-Oost.

Beroepen:

Te **Zeewolde** en te **Nijkerk-West**: M.J.C. Blok te Utrecht-Centrum;
Te **Urk**: H.Sj. Wiersma te Spakenburg-Noord;
Te **Heerde** (deeltijd): A.W. Beute te Kampen.

Preekconsent:

De classis Kampen heeft preekbevoegdheid verleend aan G.W. Kroeze te Kampen. Adres: De la Sablonièrekade 4, 8261 JN Kampen, e-mail: gwkroeze@hotmail.com.

Jubileum:

Amersfoort - vijftig jaar predikant: dr. A.N. Hendriks. Standplaatsen: Goes (1960), Ommen (1964), Delft (1967) en Amersfoort-Centrum (1972). Met emeritaat: 1999.

Kampen - vijftentwintig jaar predikant: prof.dr. G. Kwakkel. Standplaatsen: Beverwijk (1985) en Kampen (1987, docent semitische talen en

cultuurgeschiedenis van het Oude nabije Oosten aan de Theologische Universiteit; vanaf 1993 hoogleraar Oude Testament).

Hengelo - vijftig jaar predikant: ds. J. Geersing. Standplaatsen: Zuidwolde (1960), Rouveen (1964, uitgeleend aan de gemeente van Monte Alegre in Brazilië, 1968-1969) en Hengelo (Overijssel, 1974). Met emeritaat: 1998.

Beroepbaar:

A.C.N. Geertsema, Geertruit Sloetlaan 3, 8271 TL IJsselmuiden, tel. 038-3338151. E-mail: acngeertsema@solcon.nl

Het eerstvolgende nummer van De Reformatie verschijnt na de zomervakantie, D.V. op 28 augustus a.s. Het thema van dat nummer is: *ouderen in kerk en samenleving*, met onder andere een interview met prof. J. Kamphuis onder de titel *Als leven Christus is, is sterven winst*. De redactie van De Reformatie wenst iedereen een goede vakantie toe.

FOTO: JOOST SYTSMA ///